

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Petra Hosenseidlová

**Politická reforma v Rusku za vlády
Vladimira Putina: Zákon o politických
stranách a jeho vliv na politickou opozici**

Bakalářská práce

Praha 2011

Autorka práce: **Petra Hosenseidlová**

Vedoucí práce: **PhDr. Jan Šír Ph.D.**

Rok obhajoby: 2011

Bibliografický záznam

HOSENSEIDLOVÁ, Petra: *Politická reforma v Rusku za vlády Vladimira Putina: Zákon o politických stranách a jeho vliv na politickou opozici*. Praha, 2011. 56 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra ruských a východoevropských studií. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Jan Šír Ph.D.

Abstrakt

Práce *Politická reforma v Rusku za vlády Vladimira Putina: Zákon o politických stranách a jeho vliv na politickou opozici* pojednává o dopadu výše zmíněného zákona na ruské opoziční strany v období vlády prezidenta Putina, tedy v době od schválení zákona v roce 2001 do roku 2008. Zaměřuje se především na tři hlavní opoziční strany sledovaného období, tedy Komunistickou stranu Ruské federace, Svaz pravicových sil a Jabloko a hodnotí dopad zákona na tři oblasti jejich fungování: registraci, financování a volební výsledky demonstrovány na příkladě voleb do Státní dumy v prosinci 2003. Provedená analýza ukázala, že výše zmíněný zákon měl na sledované aspekty nakonec menší vliv, než se předpokládalo, a že nebyl cíleně zneužíván stávající státní mocí k potírání opozice. To v žádném případě ale neznamená, že by Putinův režim opoziční strany nijak neomezoval. Používal k tomuto účelu jenom jiné prostředky, např. očerňující předvolební kampaň, selektivní právní zásah vůči hlavnímu sponzorovi opozice nebo administrativní zásahy státní moci do průběhu voleb.

Abstract

The thesis *Political Reform in Russia under the Rule of Vladimir Putin: Law on Political Parties and its Influence on Political Opposition* deals with the impact of the aforesaid law on Russia's opposition parties during Putin's presidency, i. e. in the period between enacting this law in 2001 and 2008. It focuses on then three main opposition parties, namely Communist Party of the Russian Federation, Union of Right Forces and Yabloko. It analyzes the impact of the aforesaid law on the opposition parties in the following three areas of activity: registration; financing; and participation in the political process as exemplified through the elections for the State Duma in 2003. The analysis allows us to conclude that the impact of the aforesaid law was lower than conventionally believed. That said, however, does not mean that the ruling regime would not seek to severely curtail the parties standing in opposition to President Putin. It did so using predominantly other methods, such as dirty election campaigns, targeted crackdown on the opposition's key sponsor, and administrative interference with the election process.

Klíčová slova

Rusko, politické strany, zákon o politických stranách, opozice, registrace politických stran, financování politických stran, volby do Státní dumy

Keywords

Russia, political parties, Law on Political Parties, opposition, registration of political parties, financing of political parties, State Duma election 2003

Rozsah práce: 80 141 znaků s mezerami, tj. cca 45 normostran

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 18. května 2011

Petra Hosenseidlová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému konzultantovi Janu Šírovi za vedení práce a za rady či připomínky k jejímu obsahu.

Obsah

ÚVOD	2
1 RUSKÝ POLITICKÝ SYSTÉM ZA VLÁDY VLADIMIRA PUTINA	8
2 PUTINOVA REFORMA POLITICKÉ MOCI	11
2.1 PRVNÍ FÁZE REFORMY	11
2.2 DRUHÁ FÁZE REFORMY	13
3 RUSKÝ STRANICKÝ SYSTÉM A POLITICKÁ OPOZICE	15
3.1 RUSKÝ STRANICKÝ SYSTÉM	15
3.2 TYPOLOGIE RUSKÝCH POLITICKÝCH STRAN	17
3.3 OPOZIČNÍ POLITICKÉ STRANY.....	19
4 ZÁKON O POLITICKÝCH STRANÁCH	21
4.1 KONCEPT, VZNIK A REGISTRACE POLITICKÉ STRANY	21
4.2 PRÁVA A POVINNOSTI POLITICKÉ STRANY	23
4.3 PODMÍNKY FINANCOVÁNÍ POLITICKÉ STRANY.....	23
4.4 PODMÍNKY POZASTAVENÍ ČINNOSTI A ROZPUŠTĚNÍ POLITICKÉ STRANY	25
5 VLIV ZÁKONA O POLITICKÝCH STRANÁCH NA RUSKÉ OPOZIČNÍ STRANY	27
5.1 DOPADY ZÁKONA NA REGISTRACI STRAN.....	27
5.2 VLIV ZÁKONA NA FINANCOVÁNÍ STRAN	30
5.3 VLIV ZÁKONA NA VOLBY DO STÁTNÍ DUMY V PROSINCI 2003.....	35
ZÁVĚR	39
SUMMARY	42
BIBLIOGRAFIE	43
PRIMÁRNÍ ZDROJE	43
<i>Denní tisk a agenturní materiály</i>	43
<i>Normativní právní akty</i>	44
<i>Statistické materiály a finanční svodky</i>	45
<i>Oficiální materiály orgánů státní moci, mezinárodních organizací a nevládních organizací</i>	46
SEKUNDÁRNÍ ZDROJE	48
<i>Články v odborných periodikách a sbornících</i>	48
<i>Knihy/monografie</i>	50

Úvod

Když byl Vladimir Putin v srpnu 1999 jmenován předsedou ruské vlády, byl považován pouze za dalšího v řadě pěti premiérů, kteří se na tomto postu za předchozí rok vystřídali, a zpočátku nic nenasvědčovalo tomu, že by právě on měl být nástupcem Borise Jelcina ve funkci prezidenta. V průběhu dalších měsíců však došlo k zásadnímu zvratu. Jeho impulsem se stal sled událostí, na jejichž počátku stála údajná čečenská invaze do Dagestánu doprovázená zesilujícím vnímáním Čečenců jako ruského nepřítele. Na podzim 1999 situace vyvrcholila bombovými útoky na obytné domy v Moskvě a okolí a druhou ruskou invazí do Čečenska. Během velmi krátké doby se nálada politických elit i společnosti radikálně změnila. Zatímco v létě byli Rusové ochotni podporovat Jevgenije Primakova, jednoho z Putinových předchůdců ve funkci premiéra, který sliboval silnější vládu a parlament, na podzim se obrátili k do té doby prakticky neznámému Putinovi, jenž symbolizoval striktní pořádek a tvrdou vládu jednotlivce.¹ Tato situace, společně s Jelcinovou rezignací na konci roku, připravila půdu pro Putinovo přesvědčivé zvolení druhým ruským prezidentem v březnu 2000.²

Po svém nástupu k moci začal Putin uplatňovat politiku, která se zásadně lišila od kursu jeho předchůdce a odporovala původní představě, že bude pouze loutkou v rukách tzv. Rodiny a bude pokračovat v její linii.³ Koneckonců, jakýsi pokus o nápravu nedostatků předchozí dekády, mezi něž patřily především nerovnost, masová chudoba, média ovládaná oligarchy a přehnané ambice nové podnikatelské elity, byl podle znalce kremelských poměrů Richarda Sakwy jedním ze tří charakteristických rysů Putinovy politiky. Za druhý znak označuje Sakwa silnou roli státu a za třetí pak tzv. „politický manažerismus“, který měl předejít tomu, co bylo vnímáno jako „nezodpovědnost vytvářená neumělými demokratickými procesy“.⁴ Přestože Putinově politice nelze upřít úspěchy, pokud jde o stabilizaci země, Rusko za ni zaplatilo úpadkem demokracie.⁵

V duchu těchto změn došlo mj. k zásadní reformě politické moci, jejímž cílem byla stabilizace politického života a která přinesla podstatné politické a institucionální změny, jak na federální, tak na regionální úrovni. Konkrétně šlo o vytvoření sedmi

¹ Shevtsova, L.: *Putin's Russia*. 2nd ed. Washington, D. C.: Carnegie Endowment for International Peace, 2005, s. 41.

² Putin zvítězil v prvním kole získáním více než 52% hlasů. Viz Herspring, D. R. (ed.): *Putin's Russia: Past Imperfect, Future Uncertain*. 3rd ed. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2007, s. 3.

³ Rodina představovala skupinu politiků, podnikatelů a dalších vlivných osob kolem prezidenta Borise Jelcina.

⁴ Sakwa, R.: Putin's Leadership. In Herspring, D. R. (ed.), c. d., s. 14.

federálních okruhů, úpravu způsobu formování Rady federace, horní komory ruského parlamentu, zrušení voleb gubernátorů či změnu volebního systému pro volby do regionálních parlamentů i Státní dумы, dolní parlamentní komory. Společným jmenovatelem všech reforem se stala centralizace a posílení „vertikály moci“.⁶

Dalším důležitým prvkem této reformy byla konsolidace stranického systému, jejímž hlavním nástrojem se stal zákon o politických stranách z roku 2001. Cílem tohoto předpisu bylo redukovat počet politických stran, podle kritiků však v podstatě zlikvidoval strany regionální.⁷ Zákon zavedl přísné podmínky pro fungování politických stran, především pokud jde o požadavky k registraci strany či o možnosti jejich financování. Jeho klíčová ustanovení vstoupila v platnost po dvouleté přechodné době, od té doby byla ale řada z nich nahrazena další legislativou.⁸

Předkládaná bakalářská práce se věnuje právě zákonu o politických stranách, coby nositeli výrazných změn v ruském stranickém systému. Cílem práce je představit zákon v kontextu Putinovy reformy politické moci a zhodnotit jeho dopad na ruské opoziční strany. Pokud jde o časové vymezení, zahrnuje práce období mezi lety 2000 a 2008, tedy etapu, kdy byl prezidentem Ruské federace Vladimir Putin, pod jehož vedením prošla země významnými politickými přeměnami; jejich součástí byl i zákon o politických stranách. Tematický záběr práce představují hlavní ruské opoziční strany sledovaného období, přičemž se soustřeďuje na federální úroveň jejich působení. Vliv zákona na stranický vývoj v regionech tedy opomíjí.

Práce sleduje dopad zákona na tři oblasti fungování opozičních stran: jejich registraci, financování a výsledky ve volbách. V případě prvních dvou oblastí, tedy registrace a financování, pokrývá práce celé vymezené období. Pokud jde o zkoumání vlivu zákona na volební výsledky stran, v této oblasti došlo oproti původnímu projektu předkládané bakalářské práce k zúžení předmětu zkoumání. Zatímco podle prvotních předpokladů měla práce obsáhnout jak dopad zákona na výsledky opozičních politických stran v parlamentních volbách v letech 2003 a 2007, tak úspěch či neúspěch kandidátů těchto stran v prezidentských volbách v letech 2004 a 2008, finální verze práce zahrnuje pouze dopady týkající se voleb do Státní dумы v prosinci 2003. Důvody pro toto zúžení jsou dvojí. Za prvé jsem po hlubší rešerši došla k závěru, že původní vymezení by svým rozsahem výrazně překročilo rozsah bakalářské práce. Za druhé by

⁵ Podoba ruského politického systému za vlády Vladimira Putina podrobněji viz 1. kapitolu.

⁶ Reforma politické moci podrobněji viz 2. kapitolu.

⁷ Sakwa, R.: *Russian Politics and Society*. 4th ed. New York: Routledge, 2008, s. 143.

zahrnutí všech výše zmíněných voleb vyžadovalo změny v celkové koncepci a metodologii práce, neboť by se součástí analýzy staly i další aspekty, především pak zhodnocení vlivu změny volebního systému pro volby do Státní dumy.

Aktuálnost a relevance tématu se jeví být nespornou. Zákon o politických stranách představuje významný milník pro vývoj ruského stranického systému a jako takový vyvolával jak mnoho nadějí, tak obav.⁹ V české odborné literatuře navíc nebylo toto téma dosud zpracováno.

Práce je svým pojetím v první řadě příspěvkem k postsovětským dějinám ruského státu. Vzhledem k tomu, že jejím předmětem je zkoumání vlivu zákona o politických stranách na opoziční politické strany, bude základem zvoleného metodologického přístupu empirická analýza kombinující prvky chronologického popisu a problémově zaměřených výkladových postupů. V příslušných pasážích, především pak v kapitole věnující se charakteristice ruského stranického systému, budou využity i přístupy z příbuzných společenských věd, zejména z politologie. Teoretický rámec práce tvoří teorie volebních trhů (*electoral markets*), která je odvozena z ekonomické teorie demokracie Anthonyho Downse. Na ruský stranický systém aplikoval teorii volebních trhů Henry E. Hale, z jehož práce vycházím. Tento rámec doplňuji o typologii ruské opozice Vladimira Gel'mana, který pracuje s dalšími teoretickými koncepty, konkrétně s konceptem cílů a prostředků politické opozice Roberta Dahla a Gordona Smitha či typologií reakcí na krizové situace Alberta O. Hirschmana.

Pokud jde o rámcovou strukturu textu, práce je členěna do pěti kapitol. První kapitola popisuje ruský politický systém v době vlády prezidenta Vladimira Putina. Zachycuje nejdůležitější změny v povaze systému po jeho nástupu k moci v komparaci s Jelcinovou epochou. Druhá část se zabývá Putinovou reformou politické moci. Shrnuje její klíčové body, které dotvářejí nezbytný kontext pro pochopení širších souvislostí přijetí zákona. Třetí kapitola přibližuje podobu ruského stranického systému. Zvláštní pozornost věnuje typologii opozičních stran a jejich pozici v systému. Čtvrtá představuje klíčový zákon o politických stranách a analyzuje jeho nejdůležitější ustanovení. Na tuto analýzu pak navazuje pátá, stěžejní část práce, jež hodnotí vliv zákona na ruské opoziční strany. Rozebírá důsledky zákona pro registraci stran, financování stran a jejich výsledky ve volbách do Státní dumy v prosinci 2003. Hlavní zjištění diskutuje shrnující závěr.

⁸ Zákon o politických stranách podrobněji viz 4. kapitolu.

⁹ Podrobněji viz 4. kapitolu práce.

Co se týče heuristické základny, při zpracovávání výstupu jsem použila řadu jak primárních, tak sekundárních zdrojů. Mezi klíčové primární zdroje řadím zejména samotný zákon o politických stranách a zprávy o financování jednotlivých politických stran, dále také Ústavu Ruské federace, texty vybraných federálních zákonů (zákon o volbách do Státní dumy a zákon o potírání extremismu) či některé další dokumenty dostupné na internetových stránkách ministerstva spravedlnosti a ústřední volební komise. Důležitým primárním zdrojem v souvislosti s analýzou vlivu zákona na výsledky parlamentních voleb v prosinci 2003 byla rovněž monitorovací zpráva *Russian Federation: Elections to the State Duma 7 December 2003* vydaná Organizací pro bezpečnost a spolupráci v Evropě.

Pokud jde o sekundární zdroje, v mnoha ohledech doposud nepřekonaným počinem je v prvé řadě přehledová syntéza Richarda Sakwy *Russian Politics and Society*. Kniha vyšla poprvé v roce 1993 a od té doby byla několikrát aktualizována. Její dosud poslední vydání, ze kterého čerpám i pro účely této práce, pochází z roku 2008. Obsáhlá publikace je poměrně podrobným přehledem a vysvětlením všech důležitých politických a společenských změn v Rusku od rozpadu Sovětského svazu, a představuje tak základní literaturu pro jakoukoliv práci týkající se současného Ruska. Kromě knihy *Russian Politics and Society* jsem využila také několik Sakwových článků. Konkrétně šlo o tři texty zabývající se povahou Putinova režimu – „Regime Change from Yeltsin to Putin: Normality, Normalcy or Normalisation?“ ze sborníku *Russian Politics under Putin* (2004) redigovaného Cameronem Rossem, dále článek „Putin’s Leadership“, jenž je součástí sborníku vydaného v redakci Dalea R. Herspringa *Putin’s Russia: Past Imperfect, Future Uncertain* (2007), a „Putin’s Leadership: Character and Consequences“ (2008) z časopisu *Europe-Asia Studies* – a dále článek shrnující výsledky parlamentních a prezidentských voleb z let 2003 resp. 2004 „The 2003–2004 Russian Elections and Prospects for Democracy“ (2005), taktéž z časopisu *Europe-Asia Studies*. Sakwa pro mě představoval faktograficky bohatý zdroj pro přehled o současné ruské politice, definování charakteristických rysů Putinova režimu a popis hlavních bodů reformy politické moci, současně je ale třeba zdůraznit, že v otázce interpretace a hodnocení Putinova režimu zastávám ve srovnání s ním spíše kritičtější pohled.

Pro potřeby charakteristiky Putinova režimu a jeho reformy politické moci jsem dále využila i některé práce Thomase Remingtona. Vedle přehledové publikace *Politics in Russia* (2008), která má podobný charakter jako Sakwova přehledová syntéza, byť není tak komplexní, jsem při shrnutí Putinovy reformy politické moci vycházela i

z článku „Majorities Without Mandates: The Russian Federation Council since 2000“ (*Europe-Asia Studies*, 2003) a při popisu ruského stranického systému pak z textu „Patronage and the Party of Power: President-Parliament Relations under Vladimir Putin“ (*Europe-Asia Studies*, 2008), který přibližuje některé aspekty fungování systému založeného na dominanci jedné politické strany.

Další přehledovou publikací, se kterou jsem pracovala, byla kniha autorů Isajeva a Baranova *Političeskije otnošenija i političeskij proces v sovremennoj Rossii*. Publikace vyšla v roce 2009, a tudíž jako jediná ze zde zmíněných zahrnuje celá dvě Putinova prezidentská období, která tvoří časové ohraničení této práce.

V menší míře jsem pro účely charakteristiky Putinova režimu využila také monografii Lili Ševcovové *Putin's Russia* (2005) a sborník pod redakcí Emila Souleimanova *Rusko a postsovětský prostor* (2007), konkrétně kapitolu nazvanou „Vývoj ruské státnosti za Putinovy éry“, jejímž autorem je Jaroslav Šimov.

Kapitolu věnovanou reformě politické moci jsem kromě výše zmíněných přehledových studií a článků opřela také o celou řadu dalších odborných textů. Vedle článku Olgy Kryštanovské („Političeskije reformy Putina i elita“ z časopisu *Obščestvo i ekonomika*, 2003), který představuje spíše shrnutí důvodů a cílů reformy, jsem dále použila i příspěvky věnující se jednotlivým prvkům reformy: ustavení sedmi federálních okruhů (Nelson, Kuzes: „Political and Economic Coordination in Russia's Federal District Reform: A Study of Four Regions“, *Europe-Asia Studies*, 2003), změně volebních systémů pro volby do regionálních parlamentů (Goloso: „Disproportionality by Proportional Design: Seats and Votes in Russia's Regional Legislative Elections“, *December 2003 – March 2005, Europe-Asia Studies*, 2006) a zrušení voleb gubernátorů (Chlebankova: „The Limitations of Central Authority in the Regions and Implications for the Evolution of Russia's Federal System“, *Europe-Asia Studies*, 2005).

Za klíčový zdroj pro pochopení fungování ruského stranického systému považuji knihu Henryho E. Halea *Why not Parties in Russia? Democracy, Federalism And the State* (2007). Hale pracuje s teorií volebních trhů, jejíž základy položil Anthony Downs ve své ekonomické teorii demokracie a která vysvětluje zásadní problém ruského stranického systému, a to sice výraznou roli regionálních mocenských center a klientelistických sítí. Vedle Halea jsem při popisu stranického systému, obzvláště pak při vymezení role opozičních stran, vycházela také z prací Vladimira Gel'mana, konkrétně z článků „Political Opposition in Russia: A Dying Species?“ (*Post-Soviet Affairs*, 2005) a „Party politics in Russia: From Competition to Hierarchy“ (*Europe-*

Asia Studies, 2008). Gel'man v nich předkládá přehlednou typologii opozičních stran založenou na analýze cílů stran, prostředků k jejich dosažení a strategiích stran.

Pokud jde o samotnou reformu stranického systému za Putina, zákonem o politických stranách se zabývá Edwin Bacon v příspěvku „Russia's Law on Political Parties: Democracy by Decree?“, který je součástí výše zmíněného Rossova sborníku z roku 2004. Shrnuje jeho nejdůležitější body a srovnává argumenty jeho podporovatelů a odpůrců. Co se týče vlivu zákona na opoziční strany, v tomto ohledu byly pro mne klíčové především dvě práce Kennetha Wilsona. První z nich je text „Party-System Development under Putin“ (2006) přetištěný v časopise *Post-Soviet Affairs*, který zkoumá vliv zákona o politických stranách v kontextu voleb do Státní dumy z prosince 2003. Druhou pak představoval článek „Party Finance in Russia: Has the 2001 Law ‘On Political Parties’ Made a Difference?“ (*Europe-Asia Studies*, 2007), který analyzuje dopad zákona na financování stran v první fázi reformy. Kromě Wilsona jsem dále vycházela z článku Bryona Moraskiho „Coinciding Interests? Promoting Party Development and the Success of United Russia During the 2003 Duma Elections“ (*Conference Papers – Midwestern Political Science Association, 2005 Annual Meeting, Chicago, IL*), který pojednává o vlivu registračních vzorců stran na jejich výsledky v parlamentních volbách.

Kromě těchto sekundárních zdrojů jsem pro účely práce využila i články z relevantních ruských či jiných cizojazyčných médií. Nešlo přitom o systematickou rešerši, ale spíše o náhodné sondy k jednotlivým událostem či problémům pro účely doplnění.

1 Ruský politický systém za vlády Vladimira Putina

Jak již bylo naznačeno v úvodu, politika prosazovaná Vladimírem Putinem byla do značné míry protikladem k přístupu jeho předchůdce Borise Jelcina. Podle Sakwy byl Jelcinův režim režimem transformačním, zatímco Putinův režim představoval konsolidaci, přestože stále zůstává mnohé, co by mělo být změněno. Nešlo proto o konsolidaci demokracie, ale o konsolidaci režimu. Vztah mezi mocenským systémem vládnoucího režimu a nezávislými institucemi zůstával nejednoznačný. Nicméně, systematickou transformaci nahradil systémový management, což napovídá, že základní otázky ohledně formy politického zřízení ustoupily státnímu managementu a běžným politickým záležitostem.¹⁰

Putinovým hlavním cílem bylo obnovení legitimacy státu a posílení jeho role, pročež je často označován za tzv. gosudarstvennik, tedy stoupence dominantní úlohy státu ve společnosti.¹¹ V souvislosti s tím se objevilo několik pojmenování charakterizujících jeho režim a odkazujících právě na silnou roli státu v něm; vedle konceptu řízené demokracie, který proklamovali někteří z Putinových poradců, zmiňuje Sakwa ještě O'Donnellovu delegativní demokracii (*delegative democracy*), Zakariovu neliberální demokracii (*illiberal democracy*) a Diamondovu myšlenku elektorální demokracie (*electoral democracy*).¹² Isajev a Baranov přidávají koncept osvícenského autoritářství Vladimira Sogrina a princip sociální smlouvy.¹³ Putin se odvolával na to, co považoval za tradiční ruské hodnoty: patriotismus, důvěrnost (Rusko coby význačná velmoc), etatismus, sociální solidaritu a především silný stát. Zároveň si ale byl vědom nedostatků sovětského režimu, z jehož obnovy v jiné podobě byl některými analytiky nařčen, a odmítal proto vytvoření nové oficiální ideologie.¹⁴ Tuto ideovou prázdnotu zakrýval režim podporováním umírněného nacionalismu a přepjatého vlastenectví spojeného s využíváním velkých historických událostí; typickým příkladem je vítězství Sovětského svazu nad nacisty v druhé světové válce.¹⁵

¹⁰ Srov. Sakwa, R.: Regime Change from Yeltsin to Putin: Normality, Normalcy or Normalisation? In Ross, C. (ed.): *Russian Politics under Putin*. Manchester: Manchester University Press, 2004, s. 17.

¹¹ Šimov, J.: Vývoj ruské státnosti za Putinovy éry. In Souleimanov, E. (ed.): *Rusko a postsovětský prostor*. Praha: Eurolex Bohemia, 2007, s. 19.

¹² Sakwa, R. (2004), c. d., s. 18.

¹³ Isajev, B. A., Baranov, N. A.: *Političeskije otnošenija i političeskij proces v sovremennou Rossiji*. Sankt Peterburg: Piter, 2009, s. 191.

¹⁴ Sakwa, R.: Putin's Leadership: Character and Consequences. *Europe-Asia Studies*, Vol. 60, No. 6, August 2008, s. 881.

¹⁵ Šimov, J. (2007), c. d., s. 31.

Putinův styl vládnutí tak lze podle Sakwy označit za typ neo-autoritářské stabilizace, která nezavrhne demokratické principy ústavního pořádku, ale zároveň nedovoluje rozvoj plného potenciálu demokratických postupů. Tento stav přesně reflektuje pojem „suverénní demokracie“ Vladislava Surkova, šéfa tehdejší Putinovy prezidentské administrativy.¹⁶

Putinův etatismus byl plný paradoxů, jejichž příčinou byl základní rozpor: podmínky pro demokracii měly být vytvořeny, aniž by byla následována její logika. Důsledkem toho byl nesoulad mezi stanovenými cíli režimu a praxí, která neustále podkopávala principy proklamované režimem. Sakwa v této souvislosti upozorňuje, že obnova státu byla rozmělněna mezi dva procesy, jež vytvářejí dva typy etatismu. První proces představovala tzv. rekonstitucionalizace, jež zahrnovala svrchovanost ústavy a univerzální aplikaci práva pro všechny. Vyústila v pluralistický etatismus, který brání nekontrolovatelnému „toku“ práva a individuálních práv a zároveň respektuje pluralismus občanské společnosti a federální normy. Druhý proces, tzv. rekoncentrace, spočíval v závislosti prezidentského režimu na silových strukturách, mocných ministerstvech a vybraných oligarších. Vedl ke vzniku kompaktního etatismu, jehož rétorika obrany ústavních norem a univerzální aplikace práva ohrožovala dělbu moci, podkopávala politický pluralismus, oslabovala média a informační svobody a vytvořila nový typ hegemonického stranického systému, který ovládá nová nomenklaturní třída státních úředníků.¹⁷ S rekoncentrací moci souvisí také její centralizace, což se projevilo zejména na regionální úrovni, např. vytvořením sedmi federálních okruhů nebo změnou způsobu formování Rady federace.¹⁸

Zásadní problém Putina režimu, někdy označovaného jako „putinismus“,¹⁹ představovala neochota mocenského systému podřídit se ústavnímu pořádku. Následkem této tendence byl podle Sakwy vznik tzv. para-ústavních institucí a procesů v prostoru mezi státními strukturami a orgány, jež by měly být odpovědné občanské společnosti, tedy především politickými stranami a parlamentem. Tyto instituce sice formálně neporušují ústavu, nicméně podkopávají ústavnost jako takovou. Typickým příkladem je výše zmíněné vytvoření sedmi federálních okruhů nebo tzv. Státní rady, která sdružuje hlavy ruských regionů.²⁰

¹⁶ Sakwa, R. (2008b), c. d., s. 882.

¹⁷ Srov. Sakwa, R. (2008b), c. d., s. 884–5.

¹⁸ Podrobněji viz 2. kapitola.

¹⁹ Isajev, B. A., Baranov, N. A. (2009), c. d., s. 194.

²⁰ Srov. Sakwa, R. (2008b), c. d., s. 888–890.

Patrně jedním z nejdůležitějších principů pro pochopení Putinova režimu je rozpor mezi liberálně-demokratickými tendencemi a dominantní úlohou státu. Zatímco posílením státu se oslabil politický pluralismus a státní politika modernizace přinesla řízenou demokracii, určité liberální tendence zůstávají patrné zejména v ekonomice. Zároveň se ale i v ekonomických procesech projevila de-pluralizace, a to v podobě de-privatizace velkých podniků. Soukromé majitele, tedy oligarchy, nahradila oligarchie státní, konkrétně Kremlem jmenovaní funkcionáři v čele státních podniků či jejich dozorčích rad.²¹ Dualitu liberálních a státních tendencí lze zjednodušeně popsat jako stav „liberální ekonomiky a autoritářské politiky“.²²

Lze shrnout, že Putinova politika přinesla stabilizaci, kterou země po v mnoha ohledech chaotickém období 90. let potřebovala. Stalo se tak ale pouze za cenu silné centralizace a vytváření para-ústavních mechanismů, což mělo za následek oslabení demokratických principů a příklon země k autoritářskému systému.

²¹ Srov. Sakwa, R. (2008b), c. d., s. 891–893.

²² Jakovlev, A. N.: Reformacija v Rossiji. *Obščestvennyje nauky i sovremennost'*, 2005, no. 2, s. 12. Podle Isajev, B. A., Baranov, N. A., c. d., s. 191.

2 Putinova reforma politické moci

Reforma politické moci iniciovaná Vladimírem Putinem byla do značné míry reakcí na předchozí éru Borise Jelcina, jejímž následkem byla krize legitimacy, de-institucionalizace, funkcionální chaos a de-subordinace mocenských institutů.²³ Posílení státu, což byl hlavní předmět reformy, tak sledovalo několik cílů: institucionalizaci politického procesu, re-subordinaci politického systému, ustavení funkční specifikace jednotlivých politických institutů, zavedení smířčích strategií pro přijímání rozhodnutí, návrat ztraceného konsenzu mezi složkami moci, stabilizaci politických procedur a úpravu využívání státních zdrojů a kontrolu centrální moci nad nimi.²⁴

Samotnou reformu lze rozdělit dvou etap. První fáze, která započala po Putinově nástupu do funkce prezidenta na jaře 2000, se zaměřila převážně na vztahy centra s regiony. Počátek druhé fáze, jež byla oficiálně prezentována jako zčásti „protiteroristické opatření“, neboť následovala po teroristickém útoku na školu v Beslanu, je datován podzimem 2004. V této etapě reforma na jedné straně pokračovala v centralizaci regionální moci, zároveň ale obsahovala i změny na federální úrovni. Do obou fází pak spadá zákon o politických stranách z roku 2001, neboť za dobu Putinova působení ve funkci prezidenta prošel několika novelizacemi.

2.1 První fáze reformy

Prvním bodem reformy bylo ustavení sedmi federálních (administrativních) okruhů v květnu 2000. V čele okruhů stanuli zmocněnci prezidenta, které prezident sám jmenuje a kteří jsou mu přímo podřízeni.²⁵ Důvodem této úpravy byla vzrůstající autonomie některých regionálních představitelů a z toho pramenící odlišnost místních a federálních právních norem, často na hranici ústavnosti. Jedním z hlavních úkolů prezidentských zmocněnců tak měl být dohled nad harmonizací regionálního práva s federálním.²⁶ Okruhy byly zřízeny s cílem oslabit moc regionálních vládců, což potvrzuje i fakt, že nové administrativní členění ignorovalo svými hranicemi ekonomické vazby mezi jednotlivými oblastmi.²⁷ Hlavním problémem této reformy

²³ Kryštanovskaja, O.: *Političeskije reformy Putina i elita. Obščestvo i ekonomika*, 2003, no. 4–5, s. 3.

²⁴ Kryštanovskaja, O. (2003), c. d., s. 3.

²⁵ Sakwa, R. (2008a), c. d., s. 267.

²⁶ Nelson, L. D., Kuzes, I. Y.: *Political and Economic Coordination in Russia's Federal District Reform: A Study of Four Regions. Europe-Asia Studies*, Vol. 55, No. 4, 2003, s. 509.

²⁷ Nelson, L. D., Kuzes, I. Y. (2003), c. d., s. 511.

však zůstává především nedostatečný právní základ pro práci prezidentských zmocněnců, neboť se jedná o příklad para-ústavní instituce (viz výše).²⁸

Ustavení federálních okruhů bylo doprovázeno také rušením bilaterálních smluv, které s jednotlivými regiony za federální centrum uzavřel Boris Jelcin, čímž jim udělil značnou část autonomie. Většina ze 42 smluv byla zrušena v roce 2002, zbytek měl být uveden v soulad s federální legislativou, to se ale nestalo, a tak i tyto smlouvy pozbyly nakonec v červenci 2003 platnosti.²⁹

Změnou prošel systém formování Rady federace, horní komory federálního parlamentu. Před reformou ji automaticky tvořili vedoucí činitelé subjektů Ruské federace, konkrétně hlavy exekutivy a legislativy z každého subjektu. Podle rozhodnutí z června 2000 je však nahradili jacísi „zástupci regionů“, které jmenuje regionální či místní vedení po dohodě s centrální mocí,³⁰ přičemž jednoho zástupce jmenuje exekutiva a jednoho legislativa.³¹ Podle Remingtona měla tato reforma zásadní vliv na pozici horní parlamentní komory v tom smyslu, že Rada federace je nyní spolehlivější, pokud jde o schvalování legislativy podporované prezidentem a vládou. Snížil se i počet případů, kdy komora oponuje návrhy přicházející ze Státní dumy nebo vyjadřuje silně opoziční stanovisko v průběhu jejich projednávání.³²

V září 2000 ustavil Putin prezidentským dekretem tzv. Státní radu, která sestává z regionálních lídrů, a představuje tak určitou kompenzaci jejich sníženého vlivu v Radě federace. Rada je poradním orgánem hlavy státu a její závěry postrádají legislativní sílu. Jde o další případ tzv. para-ústavní instituce.³³

Další změnou na regionální úrovni bylo v roce 2002 zavedení smíšeného volebního systému pro volby do regionálních parlamentů. Stalo se tak novelizací zákona o všeobecných principech organizace zákonodárných a výkonných orgánů státní moci subjektů Ruské federace z roku 1999, který po reformě stanovoval, že nejméně 50% zástupců v regionálních zákonodárných orgánech musí být voleno poměrným volebním systémem.³⁴ Do té doby byly regionální parlamenty voleny většinovým systémem v jednomandátových volebních obvodech. Jak poukazuje Golosov, přechod k částečně poměrnému systému vyprodukoval značné disproporce mezi počtem obdržených hlasů

²⁸ Nelson, L. D., Kuzes, I. Y. (2003), c. d., s. 517.

²⁹ Sakwa, R. (2008a), c. d., s. 273.

³⁰ Šimov, J. (2007), c. d., s. 13.

³¹ Sakwa, R. (2008a), c. d., s. 200.

³² Remington, T. F.: Majorities Without Mandates: The Russian Federation Council since 2000. *Europe-Asia Studies*, Vol. 55, No. 5, January 2003, s. 688.

³³ Srov. Sakwa, R. (2008a), c. d., s. 202.

a počtem získaných mandátů. Tyto disproporce přinesly významné volební zisky pro vládní straně Jednotné Rusko (*Jedinaja Rossija*).³⁵

Výrazně byly ve vztahu k regionům posíleny i samotné prezidentské pravomoci. Prezident získal právo „odstavit“ gubernátory od moci, pokud je vůči nim zahájeno trestní stíhání, nebo rozpustit regionální parlament, který neplní soudní rozhodnutí.³⁶

Nejvýraznějším zásahem do fungování politických stran pak bylo přijetí zákona o politických stranách v červenci 2001. Předpis zavedl mj. povinnou registraci politických stran a přísné podmínky pro její dosažení (např. minimální požadovaný počet členů strany byl stanoven na deset tisíc), což znevýhodňuje menší a regionální strany, či přísnou finanční kontrolu.³⁷

2.2 Druhá fáze reformy

Klíčovým bodem pro další změny, které lze označit za druhou etapu reformy, se stal teroristický útok na školu v severoosetském Beslanu. Politické reformy, které následovaly, byly totiž prezentovány jako součást protiteroristických opatření. Prezident reformu předložil 13. září 2004.³⁸

První ze změn se opět týkala vztahů centra s regiony. Federálním zákonem z prosince 2004 došlo ke zrušení voleb gubernátorů a jejich nahrazení systémem, kdy lídra subjektu volí místní parlament na návrh prezidenta federace.³⁹ Tento systém ale trpí minimálně dvěma nedostatky. Za prvé upřednostňuje politickou stabilitu a loajalitu vůči Kremlu před schopnostmi a efektivitou vedení vybraných představitelů. S tím ostatně souvisí i druhý problém, a to sice fakt, že mnozí noví lídři, jejichž jedinou kvalifikací je často pouze věrnost Kremlu, mohou mít problémy při navazování politických a ekonomických vazeb v oblasti.⁴⁰

Dalším krokem bylo zavedení plně proporčního systému pro volby do Státní dumy, dolní komory ruského parlamentu, v květnu 2005. Do té doby byl volební systém

³⁴ Isajev, B. A., Baranov, N. A. (2009), c. d., s. 66.

³⁵ Golosov, G. V.: Disproportionality by Proportional Design: Seats and Votes in Russia's Regional Legislative Elections, December 2003–March 2005. *Europe-Asia Studies*, Vol. 58, No. 1, January 2006, s. 35 a 55.

³⁶ Isajev, B. A., Baranov, N. A. (2009), c. d., s. 66.

³⁷ Znění zákona k 11. 7. 2001 viz

http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_23736.html [cit. 2011-04-27]. Podrobnosti k zákonu viz 4. kapitola.

³⁸ Isajev, B. A., Baranov, N. A. (2009), c. d., s. 67.

³⁹ Sakwa, R. (2008a), c. d., s. 277.

smíšený; polovina z 500 poslanců byla volena proporčně a polovina v jednomandátových volebních obvodech. Po zavedení plně poměrného systému následovala řada dalších souvisejících změn: zvýšení volební klauzule z pěti na sedm procent, zákaz formování stranických bloků, zrušení možnosti hlasovat „proti všem,“ zrušení minimální požadované volební účasti či znemožnění straně kandidovat ve volbách, pokud byli jeden nebo více jejích členů usvědčeni z extremismu, který je v legislativě definován velmi vágně, a představuje tak potenciální nástroj státu pro odmítnutí registrace nepohodlným stranám či odstranění „nevhodných“ kandidátů.⁴¹

Třetím bodem reformy bylo ustavení dalšího para-ústavního orgánu, tzv. Veřejné komory. Komora začala působit v lednu 2006 a jejím úkolem je posuzovat občanské iniciativy či návrhy zákonů.⁴²

V souvislosti s druhou fází reformy, především se změnami volebních systémů, prošel několika novelizacemi také zákon o politických stranách. Došlo např. k navýšení minimálního požadovaného počtu členů politických stran z deseti na padesát tisíc, zpřísnění pravidel financování či zavedení povinné účasti stran ve volbách, a to jak na federální, tak na regionální a místní úrovni.⁴³

Všechny tyto reformy potvrdily trend směrem k potlačení nezávislých zdrojů politické iniciativy, které by mohly oponovat Putinově moci a politice. Jak regionální vlády, tak federální parlament se staly nástroji pro vykonávání prezidentovy vůle.⁴⁴

⁴⁰ Srov. Chebankova, E. E.: The Limitations of Central Authority in the Regions and Implications for the Evolution of Russia's Federal System. *Europe-Asia Studies*, Vol. 57, No. 7, November 2005, s. 946.

⁴¹ Zákon o volbách do Státní dumy ve znění k 24. 5. 2005 viz <http://www.rg.ru/2005/05/24/vybory-doc.html> [cit. 2011-04-27].

Problematiku extremismu upravuje zvláštní zákon o potírání extremistické činnosti z roku 2002. Jeho definice extremismu však je velmi vágní a často se proto stává záminkou pro zásahy proti náboženským organizacím a jejich stoupencům, politickým stranám nebo konkrétním politikům, organizacím občanské společnosti a aktivistům, médiím a vybraným novinářům. Dále se terčem útoků stávají také knihovny, školy, poskytovatelé internetu, vydavatelé a náhodní uživatelé internetových fór. Viz Verkhovsky, A. (ed): Inappropriate enforcement of anti-extremist legislation in Russia in 2010. *SOVA: Center for information and analysis*. [online]. April 11, 2011. [cit. 2011-04-27]. Dostupné z < <http://www.sova-center.ru/en/misuse/reports-analyses/2011/04/d21360/> >

Znění zákona viz stránky ministerstva spravedlnosti: <http://www.minjust.ru/ru/activity/nko/npa/index.php?from4=2> [cit. 2011-04-27].

⁴² Isajev, B. A., Baranov, N. A. (2009), c. d., s. 67.

⁴³ Znění zákona s těmito změnami (k 21. 7. 2005) viz http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_107024.html [cit. 2011-04-27].

Podrobnosti k zákonu viz 4. kapitola.

⁴⁴ Remington, T. F.: *Politics in Russia*. 5th ed. New York: Pearson Longman, 2008, s. 67.

3 Ruský stranický systém a politická opozice

3.1 Ruský stranický systém

Podle teorie volebních trhů (*electoral markets*), která vychází z ekonomické teorie demokracie Anthonyho Downse,⁴⁵ lze vývoj stranického systému chápat jako výsledek trhu s volebním zbožím a službami. V tomto pojetí jsou potenciální kandidáti konzumenty a politické strany dodavateli produktů, jako je reputace, organizace či financování, které kandidátům mají pomoci ke zvolení. Ke zformování stranického systému pak dochází tehdy, když se kandidáti rozhodnou „koupit“ produkty politických stran a ucházet se o funkce pod jejich hlavičkou.⁴⁶ V souladu s touto teorií prošel ruský stranický systém od rozpadu Sovětského svazu poměrně výrazným vývojem.

Existuje totiž evidentní rozdíl mezi ruským stranickým systémem 90. let, tedy za prezidenta Borise Jelcina, a stavem, jehož vývoj započal po nástupu Vladimira Putina k moci. Podle Vladimira Gel'mana hrají politické strany v Putinově Rusku větší roli než za Jelcina.⁴⁷ Zatímco v 90. letech byl stranický systém silně roztržštěný, voličská přízeň byla poměrně nestálá a důležitou roli hráli také nestraníci, za nimiž stály různé regionální nebo odvětvové zájmové skupiny, na počátku 21. století se politické strany postupně staly jedinými legitimními aktéry a místo mnoha malých stran a koalic se v obou posledních volbách (2003 a 2007) pouze čtyři strany dostaly do Státní dumy. Jde o Jednotné Rusko, komunisty (*Komunističeskaja partija Rossijskoj Federacii, KPRF*), nacionalisty (*Liberal'no-demokratičeskaja partija Rossiji, LDPR*) a Vlast (*Rodina*). Tyto čtyři strany – Vlast v rámci strany Spravedlivé Rusko (*Spravedlivaja Rossija*) – jsou také jedinými stranami zastoupenými v současnosti ve Státní dumě.⁴⁸

Předpokládáme-li tedy, že stupeň rozvoje každého stranického systému se odvíjí od míry dominance politických stran, pak je vývoj ruského stranického systému podle Henryho E. Halea specifickým mixem jak síly, tak slabosti.⁴⁹ Pro pojetí Ruska coby systému se spíše slabými politickými stranami mluví např. nedůvěra voličů v politické strany po zkušenosti s vládou jedné strany v době Sovětského svazu, oslabení společenských štěpných linií, na základě kterých strany vznikají, tradice silné exekutivy

⁴⁵ Downs, A.: *An Economic Theory of Democracy*. New York: HarperCollins Publishers, 1957.

⁴⁶ Srov. Hale, H. E.: *Why Not Parties in Russia? Democracy, Federalism and the State*. New York: Cambridge University Press, 2007, s. 9–10.

⁴⁷ Gel'man, V.: Party Politics in Russia: From Competition to Hierarchy. *Europe-Asia Studies*, Vol. 60, No. 6, August 2008, s. 913.

⁴⁸ Srov. Gel'man, V. (2008), c. d, s. 913–914.

⁴⁹ Hale, H. E. (2007), c. d., s. 7.

a slabé legislativy či vznik „oligarchického kapitalismu“, který umožňuje lidem vlastním zdroje vládnout beze stran, zatímco ostatní jsou příliš roztříštění a dezorientovaní na to, aby se efektivně organizovali. Naopak pro spíše optimistický pohled ve smyslu vyspělosti stranického systému mluví, že jednotlivé politické strany jsou v myslích voličů propojeny s konkrétními postoji k tématům, voliči se podle těchto kritérií rozhodují či že stranická disciplína ve Státní dumě je poměrně vysoká.⁵⁰ Důsledkem těchto antagonických trendů pak je stav, kdy v ruském politickém systému hrají – či dlouhou dobu zejména v 90. letech hrály – kromě politických stran důležitou roli také tzv. substituty politických stran.

Teorie volebních trhů totiž předpokládá, že politické strany nejsou jediným možným „dodavatelem“ volebního zboží a služeb. Kromě nich mohou tuto funkci zastávat také tzv. substituty politických stran, byť ne stejně dokonale.⁵¹ Ty vznikají na jakési mezi-úrovni mocenské koncentrace, která není tak široká, aby umožnila vznik společenských štěpných linií, ale zároveň může být využita pro volební účely. V Rusku představují takový druh politického kapitálu především regionální mocenská centra ovládající místní firmy a klientelistické sítě.⁵² Substituty politických stran mohou dále nabývat podob různých single-issue hnutí, zájmových skupin přijímajících status politických stran či minoritních stran, které „přes noc“ nabývají překvapivých zisků na úkor dosud dominujících stran, jež ztrácejí důvěru voličů.⁵³

Význam substitutů pro ruský stranický systém vychází podle Halea z několika důvodů. První představuje závislost na předchozím vývoji, která určuje, jaké formy politického kapitálu jsou dostupné. Post-komunistické země, které si zvolily prezidentské režimy, mají nízkou míru konsolidace a rozšíření politických stran. Druhým je způsob transformace politického a ekonomického systému, neboť změny v majetkových podmínkách a nastavení trhu byly příznivé pro substituty v podobě oligarchů a dalších podobných zájmových skupin. Třetím jsou faktory související s prostředím např. rozloha Ruska – pro národní strany je často příliš nákladné proniknout do nejvzdálenějších a nejméně obydlených regionů. Proto si v těchto oblastech udržují vliv substituty. Čtvrtý důvod pak souvisí s institucionálním uspořádáním, tedy s volebními systémy a rovnováhou mocí ve státě. Substituty

⁵⁰ Srov. Hale, H. E. (2007), c. d., s. 4–6.

⁵¹ K problematice substitutů politických stran blíže Lawson, K., Merkl, P. H. (eds): *When Parties Fail: Emerging Alternative Organizations*. Princeton: Princeton University Press, 1988.

⁵² Srov. Hale, H. E. (2007), c. d., s. 19–20.

politických stran jsou silnější ve smíšených a většinových volebních systémech, což byl před Putinovou reformou případ regionálních parlamentů a poloviny Státní dumy, kde velkou část zastupitelů tvořili nominálně nezávislí kandidáti. Kromě toho hraje roli také silná role exekutivy. Výkonná moc zasahuje do volebního trhu, aby snížila vliv politických stran, neboť je vnímá jako potenciální konkurenty. Tato tendence zvyhodňuje substituty politických stran.⁵⁴

Jak bylo naznačeno v úvodu této kapitoly, Putinovy reformy měly za následek oslabení vlivu substitutů a posílení vlivu politických stran. Tento trend byl ale nastolen shora, tedy v okamžiku, kdy se sama exekutiva rozhodla ho prosadit. Navíc se tak stalo jen v reakci na to, že některé na regionální mocenská centra navázané substituty, sjednocené pod hlavičkou uskupení Vlast – Celé Rusko (*Otečestvo – Vsja Rossija*), ve volebním cyklu 1999/2000 silně ohrožovaly tehdejší garnituru. Jelcinova administrativa proto vytvořila hnutí Jednota (*Jedinstvo*), s jehož pomocí volby vyhrála a jehož následovník, politická strana Jednotné Rusko, se stal základem nového systému, založeného již převážně na politických stranách. Tento posun však šel na vrub opozičních stran, zatímco pro-prezidentské Jednotné Rusko z něj jasně profitovalo.⁵⁵

3.2 Typologie ruských politických stran

Z hlediska typologie se ruské politické strany zpravidla dělí do čtyř „rodin“, kterými jsou: liberální či demokratická, levicová či komunistická, nacionalistická a strany moci.⁵⁶ Gel'man přidává ještě jednu skupinu, když rozlišuje liberály, příznivce volného trhu, pro které je demokracie pouze jedním z možných prostředků, a demokraty, podporovatele demokratizace, pro které je tržní ekonomika sice důležitým, ale ne jediným prostředkem koordinace ekonomiky.⁵⁷ Podle oficiálního seznamu, který je dostupný na stránkách federálního ministerstva spravedlnosti, je v současnosti v Rusku zaregistrováno pouze sedm politických stran: Jednotné Rusko, Komunistická strana Ruské federace, Liberálně-demokratická strana Ruska, Patrioti Ruska (*Patrioty Rossii*), Jablko (*Jablko*), Spravedlivé Rusko a Správná věc (*Pravoje delo*).⁵⁸

⁵³ Lawson, K., Merkl, P. H.: Alternative Organizations: Enviromental, Supplementary, Communitarian and Antiauthoritarian. In: Lawson, K., Merkl, P. H. (eds.), c. d., s. 3.

⁵⁴ Srov. Hale, H. E. (2007), c. d., s. 21–22.

⁵⁵ Srov. Hale, H. E. (2007), c. d., s. 241 a 243.

⁵⁶ Srov. např. Remington, T. F. (2008a), c. d., s. 170–175 a Gel'man, V.: Political Opposition in Russia: A Dying Species? *Post-Soviet Affairs*, 2005, 21, 3, s. 233.

⁵⁷ Gel'man, V. (2005), c. d., s. 233.

⁵⁸ Viz stránky ministerstva spravedlnosti: <http://www.minjust.ru/ru/activity/nko/partii/> [cit. 2011-04-27].

Strany moci, tedy strany napojené na státní orgány, se obvykle profilují jako centristické, což neodkazuje ani tak k jejich údajnému středovému programu, jako spíš k faktu, že jde o strany, které nezastávají žádné výrazné politické pozice. Kromě toho posiluje toto označení jejich oddanost stabilitě a kontinuitě.⁵⁹ Nejúspěšnější stranou moci je bezpochyby Jednotné Rusko, nicméně tato strana měla své předchůdce.

Za první takovou stranu je možné označit Náš dům Rusko (*Naš dom Rossija*), což byla pro-jelcinovská strana moci působící ve druhé polovině 90. let. Jejím předsedou byl tehdejší premiér Viktor Černomyrdin. V parlamentních volbách v roce 1999 už ale tato strana nehrála žádnou roli a do popředí se dostal blok Vlast – Celé Rusko, sestávající z několika regionálních lídrů včetně moskevského starosty Jurije Lužkova v čele s bývalým premiérem Jevgenijem Primakovem. Jeho hlavním soupeřem a pozdějším vítězem voleb se však stala další strana moci, hnutí Jednota, sestavená Jelcinem s pomocí oligarchy Borise Berezovského pouhé tři měsíce před volbami a podporovaná premiérem Putinem.⁶⁰

Právě Jednota, v jejímž čele stál Sergej Šojgu, byla přímým předchůdcem Jednotného Ruska. V roce 2001 se Jednota spojila v alianci s blokem Vlast – Celé Rusko a dvěma skupinami poslanců, kteří vzešli z jednomandátových volebních obvodů. Později Jednota absorbovala Vlast – Celé Rusko zcela, a vytvořila tak Jednotné Rusko, jehož současným předsedou je Vladimir Putin. Zbylé dvě poslanecké skupiny se stranou také splynuly.⁶¹

Strana moci si „vydržuje“ několik svých „satelitů“, které jí mají sloužit jako mocenská rezerva a zároveň rozměňovat hlasy odevzdávané pro opozici. Nejstarším a nejstálejším kremelským „satelitem“ jsou podle Gel'mana nacionalisté, tedy Liberálně-demokratická strana Ruska Vladimira Žirinovského.⁶² Pro volby v roce 2003 vznikla koalice malých levicových a nacionalistických stran s názvem Vlast,⁶³ jejímiž čelními představiteli byli Dmitrij Rogozin a Sergej Glazjev. Strana se ale později částečně vymkla kontrole, a v roce 2006 byla proto společně s dalšími uskupeními sloučena do strany Spravedlivé Rusko, jež podle Gel'mana představuje společně s nacionalisty současné „satelity“ Jednotného Ruska ve Státní dumě.⁶⁴

⁵⁹ Srov. Remington, T. F. (2008a), c. d., s. 172.

⁶⁰ Srov. Remington, T. F. (2008a), c. d., s. 173.

⁶¹ Remington, T. F.: Patronage and the Party of Power: President-Parliament Relations under Vladimir Putin. *Europe-Asia Studies*, Vol. 60, No. 6., August 2008, s. 972.

⁶² Gel'man, V. (2008), c. d., s. 924.

⁶³ Součástí bloku Vlast byla mj. i strana Patrioti Ruska, která nyní působí samostatně.

⁶⁴ Gel'man, V. (2008), c. d., s. 922–924.

Komunisté, liberálové a demokraté pak představují hlavní ruské opoziční strany.

3.3 Opoziční politické strany

Poměrně přehlednou typologii ruských opozičních stran nabízí Gel'man. Vychází především z Roberta Dahla, Gordona Smitha, Juana J. Linze a Otto Kirchheimera. Politickou opozici lze podle něj dělit na základě dvou hlavních dimenzí: cílů politických stran a prostředků k jejich dosažení. Z hlediska cílů rozlišuje čtyři typy opozice: polo-opozici či quasi-opozici, což jsou strany, které by se rády podílely na vládě a nepožadují žádné zásadní politické změny, nestrukturální opozici, jejíž představitelé požadují pouze změnu významnějších politik, strukturální opozici, která podporuje změnu politického režimu, ale zachování dělby moci, a konečně principiální opozici, jejíž zástupci usilují o převzetí totální kontroly nad zdroji moci a radikální změnu režimu. Pokud jde o prostředky dosažení těchto cílů, na jejich základě lze vymezit tři druhy opozice: loajální opozici, která akceptuje legální nástroje politického boje a odmítá násilí, neloajální opozici, jež naopak využívá pouze ilegální či násilné prostředky, a polo-opozici, která osciluje někde mezi oběma předchozími typy.⁶⁵

Jako další atribut pro vytvoření typologie ruské opozice využívá Gel'man přehled opozičních strategií vypracovaný Albertem O. Hirschmanem. Opoziční strany mohou podle něj volit mezi třemi strategiemi: „odchodem“ (*exit*), což Gel'man popisuje jako provádění aktivit nepředstavujících žádnou reálnou hrozbu pro zachování statu quo, „hlasem“ (*voice*), jenž znamená především masovou mobilizaci voličů, a „loajalitou“ (*loyalty*), která zahrnuje vyjednávání s vládnoucí skupinou a následnou kooptaci či „implementaci do moci“.⁶⁶

Komunisté, tedy Komunistická strana Ruské federace (KPRF), se pohybují mezi principiální opozicí a polo-opozicí. Do roku 1996 uplatňovala strana strategii „hlasu“, poté přešla k „loajalitě“. Její zisky z vyjednávání s mocí byly ale minimální, a tak se postupně stala spíše „kosmetickou“ opozicí. Od naprostého kolapsu zachránila stranu její ideová i organizační strnulost (např. v jejím čele dlouhá léta zůstává Gennadij Zjuganov), kterou si udržuje celkem stabilní voličskou základnu a místo ve Státní dumě. Strana nicméně nemá prakticky žádný vážný vliv na politickou agendu.⁶⁷

⁶⁵ Srov. Gel'man, V. (2005), c. d., s. 228–230.

⁶⁶ Gel'man, V. (2005), c. d., s. 232.

⁶⁷ Srov. Remington, T. F. (2008a), c. d., s. 170–171 a Gel'man, V. (2008), c. d., s. 925.

Liberálové, mezi jejichž čelní představitele patřili či patří ekonomičtí reformátoři 90. let Jegor Gajdar, Anatolij Čubajs nebo Boris Němcov, se dlouho profilovali jako polo-opozice a uplatňovali strategii „loajality“, ať už jako Svaz pravicových sil (SPS) nebo před ním Demokratická volba Ruska. Přesto v roce 2003 v podstatě vypadli z Dumy,⁶⁸ a pro následující volby v roce 2007 proto přešli ke strategii „hlasu“. Vystupovali ostře proti Putinovu režimu a účastnili se dokonce protestů po boku nestraničských hnutí, jako byla Kasparovova Sjednocená občanská fronta či Limonovova Národní bolševická strana. Nicméně ani poté se zpátky do Dumy nedostali.⁶⁹ Nyní je SPS součástí pravicové strany Správná věc.

Demokraté, tedy především strana Jabloko v čele s Grigorijem Javlinským, se na rozdíl od Svazu pravicových sil od počátku profilovali jako principiální opozice a uplatňovali strategii „odchodu“. Krize organizace je po roce 2000 přiměla přejít ke strategii „loajality“, ta jim ale žádné zisky nepřinesla, navíc v roce 2003 došlo k zatčení Michaila Chodorkovského, hlavního sponzora strany, a k odchodu strany z Dumy.⁷⁰ Jabloko poté přešlo ke strategii „hlasu“ a někteří její členové a regionální uskupení se přidali k protestům Sjednocené občanské fronty a národních bolševiků, ale ani to straně nepomohlo ve volbách v roce 2007 k návratu do Dumy.⁷¹

Zatímco v 90. letech měla opozice znatelný vliv na formování stranického systému, v prvním desetiletí tohoto století tento vliv dramaticky oslabil, a to podle Gel'mana až do té míry, že hrozí úplné vymizení opozičních stran. V reakci na tento trend sice vzrostla aktivita nestraničské neloajální opozice, ale tento druh aktivismu nemůže opoziční politické strany plně nahradit.⁷²

⁶⁸ Získali pouhé tři poslance ve většinové části voleb (v jednomandátových volebních obvodech).

⁶⁹ Gel'man, V. (2008), c. d., s. 925–926.

⁷⁰ Strana získala jen čtyři poslance ve většinové části voleb (v jednomandátových volebních obvodech).

⁷¹ Gel'man, V. (2008), c. d., s. 926–927.

⁷² Gel'man, V. (2008), c. d., s. 924 a 927.

4 Zákon o politických stranách

Zákon o politických stranách byl přijat v roce 2001 jako jedna ze součástí první fáze Putinovy reformy politické moci. Cílem zákona bylo snížit počet politických stran, a stabilizovat tak ruský stranický systém, což se do značné míry podařilo.⁷³ Dalšími pozitivními důsledky zákona byly podle jeho zastánců skutečnosti, že prosazuje celonárodní strany, které nereprezentují úzké zájmy vybraných skupin (etnických, náboženských či profesních), upřednostňuje státní financování stran podle jejich volebních výsledků před soukromými sponzory a požaduje transparentní financování stran, což znesnadňuje korupci.⁷⁴ Podle kritiků ale zákon přerušil přirozený vývoj ruského stranického systému a pokusil se ho „zmrazit“. Vedle toho stanovil opatření umožňující státní kontrolu stran, především prostřednictvím financování a detailního přehledu o členské základně apod., jeho požadavky na registraci umožňují státním orgánům odepřít nepohodlným stranám registraci a státní financování propojuje strany spíše se státem než s voliči.⁷⁵

Tato kapitola se zabývá zákonem a jeho novelizacemi spadajícími do období vlády prezidenta Putina a zaměřuje se především na aspekty, které jsou předmětem zkoumání vlivu zákona na opoziční strany (viz kapitolu 5).⁷⁶

4.1 Koncept, vznik a registrace politické strany

Zákon stanovuje, že každá politická strana musí mít regionální divize ve více než polovině subjektů Ruské federace (RF), přičemž v každém subjektu může působit pouze jedna regionální divize dané strany. Strany musely mít původně nejméně 10 tisíc členů a ve více než polovině subjektů RF musela mít regionální sdružení minimálně

⁷³ V první fázi byly tři čtvrtiny ze 197 politických stran de-registrovány a pouze přibližně 50 stran se mohlo účastnit voleb. Podle: Sakwa, R. (2008a), c. d., s. 143 – 144. Parlamentních voleb v roce 2007 se pak účastnilo již pouze 14 politických stran. Viz stránky ústřední volební komise http://www.vybory.izbirkom.ru/region/region/izbirkom?action=show&root=1&tvd=100100021960186&vrm=100100021960181®ion=0&global=1&sub_region=0&prver=0&pronetvd=null&vibid=100100021960181&type=236 [cit. 2011-04-27].

⁷⁴ Bacon, E.: *Russia's Law on Political Parties: Democracy by Decree?* In Ross, C. (ed.): *Russian politics under Putin*. Manchester: Manchester University Press, 2004, s. 47.

⁷⁵ Bacon, E. (2004), c. d., s. 48–49.

⁷⁶ Tato kapitola vychází z analýzy zákona o politických stranách a jeho novelizací viz http://www.businesspravo.ru/Search/SearchList.asp?CPage=1&ReturnURL=Docum%2FDocumSearch.asp&RecCode=PD&DocumFolderID=&DirVidInfID=&DirVidAktID=12&DirVidOrgID=&RadioMainSearch=&DocumName=%EE+%EF%EE%EB%E8%F2%E8%F7%E5%F1%EA%E8%F5+%EF%E0%F0%F2%E8%FF%F5&SearchWord=&UseMorph=Yes&Keyword_Type=AND&WordDicID=&DocumNumber=&DateType=&DateFind=&DateInt=&DocumIsActive=-1&DocumSort=1 [cit. 2011-04-27].

100 členů, ve zbylých pak nejméně 50 členů.⁷⁷ Ve druhé fázi reformy politické moci pak byla tato pravidla zpřísněna a do 1. ledna 2010 platilo ustanovení, podle kterého musela mít každá strana minimálně 50 tisíc členů a ve více než polovině subjektů RF musela mít regionální sdružení minimálně 500 členů, ve zbylých pak nejméně 250 členů (čl. 3).⁷⁸

Politické strany nesmějí být zakládány na profesní, rasové, národnostní či náboženské bázi, tedy jejich účelem nesmí být ochrana zájmů těchto skupin. Kromě toho nesmějí cíle a činnost politických stran směřovat k podpoře extremismu (čl. 9).

Politické strany, které vznikly před ustavením registrační povinnosti, byly povinny podstoupit jakousi „přeregistraci“, tedy dodat příslušným orgánům⁷⁹ dokumenty potřebné k registraci. Měly tak učinit v lhůtě do 1. ledna 2006. Dokumenty potřebné pro svou registraci musí strana dodat příslušným orgánům do šesti měsíců od ustavujícího kongresu. Pokud je registrace potvrzena, má strana dalších šest měsíců na registraci svých regionálních sdružení. Součástí registrace je i poplatek (čl. 15).

Politická strana je pro potřeby registrace povinna dodat příslušným orgánům následující dokumenty: petici s podpisy a osobními údaji autorizovaných osob strany (většinou jde o členy organizační komise), stanovy strany, program strany, potvrzení o založení strany ustavujícím kongresem, přijetí programu a ustavení regionálních uskupení a dalších orgánů strany, potvrzení o zaplacení registračního poplatku, adresu sídla strany, kopii federálního periodika, ve kterém vyšlo oznámení o konání ustavujícího kongresu, a potvrzení o ustavení regionálních uskupení s počty jejich členů (čl. 16). Pro účely jejich registrace platí podobné povinnosti, navíc musí ještě dodat seznam svých členů (čl. 18).

Důvodem pro odmítnutí registrace strany může být kromě nesouladu s ústavně-právním pořádkem země překročení dodací lhůty nebo faktu, že dodané dokumenty neodpovídají formálním požadavkům, také to, že program strany je shledán jako extremistický. Proti zamítnutí registrace je možné se odvolat (čl. 20).

⁷⁷ Viz znění zákona k 11. 7. 2001

http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_23736.html [cit. 2011-04-27]. Blíže k zákonu např. Sakwa, R. (2008a), c. d, s. 142.

⁷⁸ Znění zákona s úpravami k 21. 7. 2005 viz

http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_107024.html [cit. 2011-04-27].

Na roky 2010 a 2011 byly tyto počty sníženy na 45 tisíc, resp. 450 a 200 členů, od počátku roku 2012 pak na 40 tisíc, resp. 400 a 150 členů. Viz aktuální znění zákona k 5. 4. 2011 viz stránky ministerstva spravedlnosti http://www.minjust.ru/ru/activity/nko/rabota_s_partiyami/ [cit. 2011-04-27].

⁷⁹ Jde o Federální registrační službu působící pod ministerstvem spravedlnosti.

4.2 Práva a povinnosti politické strany

Strana, která získala nejvíce mandátů ve volbách do parlamentu v subjektu federace, má právo navrhnout prezidentovi federace kandidáta na post gubernátora. Pokud na základě voleb konaných před zákazem formování volebních bloků v roce 2005 zvítězil právě takový blok, může také navrhnout kandidáta, ale pouze jako celek, ne jeho jednotlivé strany (čl. 26.1).

Mezi povinnosti stran patří mj. předložit každý rok příslušným úřadům zprávu o počtu členů strany v každém regionálním uskupení nebo kopii svodné roční zprávy o financování strany, která se předkládá ústřední volební komisi (viz dále).

Strana je povinna účastnit se voleb. Za účast politické strany ve volbách se považuje: navržení a registrace kandidátky pro volby do Státní dumy, kandidáta pro prezidentské volby, kandidátek pro volby do regionálních parlamentů v nejméně 20% subjektů federace a kandidátek pro volby do orgánů místních samospráv ve více než polovině subjektů federace. Úpravami v roce 2005 byly zrušeny jednomandátové většinové volební obvody pro volby do Státní dumy, možnost účastnit se voleb v rámci stranických bloků a možnost navrhnout a registrovat kandidáty na post gubernátora.⁸⁰ Pokud se strana pět let po sobě neúčastní žádných voleb, dojde k jejímu rozpuštění (čl. 37).

4.3 Podmínky financování politické strany

Pokud jde o sponzorské dary, součet ročních hotovostních finančních darů od fyzických osob nesmí přesáhnout desetinásobek minimální mzdy. Dále nejsou povoleny dary ze zahraničí (fyzických i právnických osob), osob nemajících občanství a ruských občanů mladších osmnácti let, ruských právnických osob a organizací, pokud více než 30% společnosti vlastní zahraniční podílník nebo stát, subjekt federace či místní orgány, mezinárodních organizací a hnutí, orgánů státní moci a místních samospráv včetně jimi vlastněných podniků. Nepřípustné jsou dále dary od vojenských a bezpečnostních složek, charitativních a náboženských organizací, anonymních dárců, právnických osob registrovaných méně než rok před uskutečněním daru a neziskových organizací, které v roce předcházejícím daru dostávaly finanční či jiné prostředky od zahraničních vlád,

⁸⁰ Srov. znění zákona o politických stranách k 21. 7. 2005 viz http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_107024.html a znění zákona o volbách do Státní dumy k 24. 5. 2005 viz <http://www.rg.ru/2005/05/24/vybory-doc.html> [oba odkazy cit. 2011-04-27].

ruských právnických osob se zahraničním podílem nebo podílem státních či místních orgánů ve výši 30% nebo jimi založených organizací. Celková roční hodnota darů obdržených stranou a jejími regionálními uskupeními nesmí více než deset milionkrát přesáhnout minimální měsíční mzdu (čl. 30).

Nárok na příspěvek ze státního rozpočtu má každá strana, která ve volbách do Státní dumy nebo jejíž kandidát v prezidentských volbách získá nejméně 3% hlasů. Před zrušením smíšeného systému, tedy naposledy ve volbách v roce 2003, platilo, že stejný nárok měla i strana, která sice neobdržela požadovaná 3% hlasů, ale za níž se v jednomandátových volebních obvodech dostalo do Dumy nejméně dvanáct kandidátů. Před rokem 2006 se výše roční státní podpory rovnala 0,005 násobku minimální měsíční mzdy vynásobeného počtem získaných hlasů ve volbách. Od roku 2006, tedy poprvé pro parlamentní volby v roce 2007, činila tato částka pět rublů za každý obdržený hlas, stejný výpočet platil i pro prezidentské kandidáty politických stran.⁸¹ V případě prezidentských voleb jde ale o jednorázový příspěvek (čl. 33).

Každá politická strana je povinna podobně jako každá právnická osoba podat daňové a účetní závěrky. Navíc musí každého čtvrt roku předložit ústřední volební komisi (v případě regionálního sdružení pak komisi v příslušném subjektu federace) zprávu o svém financování. Zpráva musí obsahovat informace o výši darů a jejich zdrojích, ať už jde o finanční nebo majetkové dary, a o výdajích strany. Kromě této čtvrtletní zprávy má strana povinnost předložit komisi dále i svodnou roční zprávu, jejímž obsahem musí být kromě výše zmíněných požadavků pro čtvrtletní vyúčtování také informace o majetku strany a jeho hodnotě a informace o státní registraci. Zvlášť se podává zpráva o výdajích na přípravu a vedení předvolební kampaně (čl. 34).

Čtvrtletní zprávu a svodnou roční zprávu ověřuje ústřední volební komise nebo její regionální zastoupení, daňové a účetní zprávy pak příslušné federální finanční orgány. Orgány zabezpečující registraci občanů na základě místa bydliště a orgány provádějící registraci právnických osob ověřují informace o dárcích (čl. 35).

⁸¹ Částky se každoročně valorizují v závislosti na růstu inflace, např. v roce 2008 byla tato částka navýšena na dvacet rublů za každý obdržený hlas, a to jak v případě parlamentních, tak prezidentských voleb. Viz aktuální znění zákona k 5. 4. 2011 http://www.minjust.ru/ru/activity/nko/rabota_s_partiyami/ [cit. 2011-04-27].

4.4 Podmínky pozastavení činnosti a rozpuštění politické strany

Případné pozastavení činnosti či rozpuštění strany mohou iniciovat orgány vykonávající státní dohled. Jde především o registrační orgány, které mají právo vyslat své zástupce na kongresy, konference a další stranická jednání, na kterých dochází ke schvalování programu či charty, volbě či návrhu kandidátů na stranické posty a do veřejných funkcí nebo k reorganizaci či likvidaci strany. Dále mohou vydat odůvodněné písemné varování v případě, že činnost strany je v rozporu s jejími stanovami nebo podat soudu návrh k pozastavení činnosti či rozpuštění strany. Dohled nad financováním stran provádí ústřední volební komise a příslušné federální či regionální orgány výkonné moci (čl. 38).

Než příslušné orgány požádají soud o pozastavení činnosti strany, vydají dvě odůvodněná písemná varování, přičemž pokaždé stanoví minimálně dvouměsíční lhůtu na odstranění nedostatků. Pokud se tak nestane a strana se zároveň proti varování neodvolá, podají registrační orgány návrh na pozastavení činnosti. Jestliže návrhu soud vyhoví, je činnost strany pozastavena až na šest měsíců (čl. 39).

Pokud se strana účastní voleb do Státní dumy, nemůže být její činnost v následujících čtyřech letech pozastavena z důvodu nedostatečného počtu regionálních uskupení či členů strany. Podobně nemůže být činnost strany pozastavena v období od zveřejnění termínu konání voleb do zveřejnění jejich výsledků. Výjimkou jsou případy, kdy je strana obviněna z podpory extremismu, nebo pokud ustaví své další podřízené útvary v rámci orgánů státní moci, místních samospráv, armády, donucovacích složek a dalších státních či nestátních organizacích (čl. 39).

V době, kdy je činnost strany pozastavena, nesmí strana zakládat vlastní média, používat ani státní a místní média, svolávat shromáždění, meetingy, demonstrace apod., účastnit se voleb a referend a užívat bankovní vklady. Výjimkou jsou závazky spojené s hospodařením strany, kompenzace za škody způsobené stranou, platba daní a pokut a náklady na platy zaměstnanců. Pokud strana ve stanovené lhůtě neodstraní nedostatky, které vedly k pozastavení její činnosti, je podán návrh na její likvidaci (čl. 40).

Politická strana může být rozpuštěna rozhodnutím stranického kongresu nebo Nejvyššího soudu Ruské federace; proti rozhodnutí se lze odvolat. Důvody k rozpuštění strany mohou být následující: ustavení dalších straně podřízených útvarů v rámci orgánů státní moci, místních samospráv, armády, donucovacích složek a dalších státních či nestátních organizacích, neodstranění nedostatků vedoucích k pozastavení činnosti, neúčast ve volbách v pěti letech po sobě, nedostatečný počet regionálních uskupení

strany a nedostatečný počet členů či opakované nedodání materiálů potřebných pro zanesení změn do Jednotného státního rejstříku právnických osob. Strana může být rozpuštěna také na základě zákona o potírání extremismu (čl. 41).⁸²

Pro likvidaci strany platí stejné výjimky jako pro pozastavení její činnosti, tedy pokud se strana účastní voleb do Státní dumy, nemůže být v následujících čtyřech letech rozpuštěna z důvodu nedostatečného počtu regionálních uskupení či členů strany; podobně nemůže být rozpuštěna v období od zveřejnění termínu konání voleb do zveřejnění jejich výsledků. Obojí ale neplatí v případě, že je strana obviněna z podpory extremismu (čl. 41). Pokud je strana rozpuštěna rozhodnutím soudu, propadá její majetek státu (čl. 45).

⁸² Zákon o potírání extremismu viz stránky ministerstva spravedlnosti <http://www.minjust.ru/ru/activity/nko/npa/index.php?from4=2> [cit. 2011-04-27].

5 Vliv zákona o politických stranách na ruské opoziční strany

Hlavním deklarovaným cílem zákona o politických stranách bylo snížit počet politických stran v zemi, a konsolidovat tak stranický systém, což byl hlavní argument jeho zastánců. Naopak jeho odpůrci se obávali, že se stane nástrojem moci pro selektivní zásahy vůči opozičním či jinak nepohodlným stranám. Následující kapitola, stěžejní část této práce, proto zkoumá dopad zákona na tyto strany v několika oblastech: registrace, financování a výsledků v parlamentních volbách v roce 2003. Jako opoziční strany jsou přitom pro účely této kapitoly chápány především komunisté (KPRF), Svaz pravicových sil (SPS) a Jabloko, případně některé menší opoziční strany.

5.1 Dopady zákona na registraci stran

V roce 2001, v době přijetí zákona, se všeobecně předpokládalo, že aplikace požadavků na registraci stran výrazně sníží počet politických stran. Ministerstvo spravedlnosti v červenci odhadovalo, že z 59 politických stran, 35 politických organizací a 104 politických hnutí nevyhoví požadavkům zákona více než deset politických stran.⁸³ Podle ústřední volební komise se pak voleb do Státní dumy v roce 2003, prvních po vstupu zákona v platnost, mělo zúčastnit dvacet až třicet politických stran.⁸⁴ Nicméně, nakonec se pro tyto volby zaregistrovalo 44 politických stran,⁸⁵ které doplnilo 20 občanských organizací,⁸⁶ které se mohly voleb účastnit jako součást volebního bloku.⁸⁷ Výsledný počet stran, které se nakonec voleb skutečně účastnily, dále zredukoval zákon o volbách do Státní dumy (viz podkapitolu 5.3).

Pokud jde o opoziční politické strany, tři největší, které byly dosud zastoupeny ve Státní dumě, tedy komunisté, SPS a Jabloko, zaregistrovány byly. Registrace byla odmítnuta celkem 38 stranám a pět bylo z registru odstraněno. V souvislosti s registrací

⁸³ VY: Existing Political Organization Must Reregister within Two Years. *RFL/RL–Newslines*. [online]. July 20, 2001. [cit. 2011-04-27]. Dostupné z < <http://www.rferl.org/content/article/1142445.html> >

⁸⁴ Wilson, K.: Party-System Development under Putin. *Post-Soviet Affairs*, 2006, 22, 4, s. 322.

⁸⁵ Viz soupis na stránkách ústřední volební komise:

http://gd2003.cikrf.ru/list_34/sx/SelectMode/none/branch_brn/1340712/gas_doc_obj/41766493.html [cit. 2011-04-27].

⁸⁶ Viz soupis na stránkách ústřední volební komise:

http://gd2003.cikrf.ru/list_34/sx/SelectMode/none/branch_brn/1340712/gas_doc_obj/41765493.html [cit. 2011-04-27].

⁸⁷ Bloky mohly sestávat z nejvýše tří uskupení, přičemž nejméně jedním z nich musela být politická strana.

došlo pouze ke dvěma větším skandálům, a to v případě Liberálního Ruska a Strany národní síly Ruska.⁸⁸

Liberální Rusko nebylo zaregistrováno, protože podle ministerstva spravedlnosti jeho dokumenty neodpovídaly zákonům. Ministerstvu například vadila deklarace strany, že jejím cílem je zvolení člena strany prezidentem Ruské federace; a přitom právo volit prezidenta náleží voličům a ne politické straně. Tato striktní interpretace coby podklad zamítnutí registrace nabývá kontroverzních rozměrů v souvislosti s tím, že Liberální Rusko, v obavách, že jako opoziční strana bude mít problémy s registrací, založilo většinu svých dokumentů na dokumentech předložených Jednotným Ruskem, a to včetně výše zmíněného cíle o zvolení kandidáta strany hlavou státu. Jednotné Rusko bylo samozřejmě bez problémů zaregistrováno. Jak se později ukázalo, skutečný problém netkvěl v tom, že se jednalo o opoziční stranu, nýbrž v tom, že jednou z vůdčích osob strany a jejím hlavním sponzorem byl oligarcha Boris Berezovskij. Poté, co strana Berezovského vyloučila, byla zaregistrována.⁸⁹ Jako oficiální důvod vyloučení uvedla strana Berezovského napojení na komunisty.⁹⁰

Naopak případ Strany národní síly Ruska (*Nacional'no-deržavnaja partija Rossii*)⁹¹ nevzbudil pozornost kvůli zamítnutí registrace, nýbrž kvůli jejímu potvrzení. Jednalo se totiž o stranu s otevřeně antisemitskými a xenofobními postoji.⁹² Objevily se spekulace, že za registrací strany stál Kreml, který se tak měl prostřednictvím této strany snažit odvést voliče komunistům. Tomuto pohledu ale odporuje fakt, že šlo o malou stranu a že jiné strany, které by mohly komunistům sebrat hlasy, třeba levicovní národní bolševici, zaregistrovány nebyly. Pravděpodobnější je proto verze, že ministerstvo udělalo při registraci chybu. Registrace nakonec byla straně odebrána, ale z toho důvodu, že údajně nedokázala získat dostatečný počet členů, což vyvolává dohady, že ministerstvo nechtělo přiznat svou původní chybu.⁹³

Registraci doprovázely i další výstřednosti. Úřady např. odmítly zaregistrovat Ruskou křesťansko-demokratickou stranu, protože její název prý porušoval ustanovení zákona o zákazu zakládání stran na náboženském základě. Křesťansko-demokratické

⁸⁸ Wilson, K. (2006), c. d., s. 323.

⁸⁹ Srov. Wilson, K. (2006), c. d., s. 323–325.

⁹⁰ RC: ...and Liberal Russia Kicks the Oligarch Out. *RFL/RL-Newsline*. [online]. October 9, 2002. [cit. 2011-04-27]. Dostupné z < <http://www.rferl.org/content/article/1142776.html> >

⁹¹ Wilson název strany překládá jako The National-Power Party of Russia.

⁹² RC: Ministry to Examine National Power party. *RFL/RL-Newsline*. [online]. October 2, 2002. [cit. 2011-04-27]. Dostupné z < <http://www.rferl.org/content/article/1142771.html> >

⁹³ Srov. Wilson, K. (2006), c. d., s. 325–327.

strany jsou přitom ve vyspělých demokraciích běžné a nejedná se rozhodně o náboženské strany v pravém smyslu slova.⁹⁴

Nicméně hlavní opoziční strany neměly s registrací jako takovou žádné větší problémy a až na výše zmíněné výjimky nebyl zákon o politických stranách v otázkách registrace politicky zneužíván. Určitý negativní dopad zákona, konkrétně požadavků na počet členů strany, je možné vypožorovat z počtu zaregistrovaných regionálních oddělení. Zatímco třeba Jednotné Rusko se zaregistrovalo ve všech 89 subjektech federace, opoziční Jablko se pro parlamentní volby v roce 2003 zaregistrovalo pouze v 54 subjektech. Na druhou stranu, zbylé dvě hlavní opoziční strany, komunisté a SPS, za Jednotným Ruskem zaostaly jen minimálně, když se jim podařilo zaregistrovat v 85 resp. 81 subjektech.⁹⁵

Ve druhé fázi reformy, konkrétně v roce 2004, byl zákon o politických stranách novelizován, což přineslo zpřísnění požadavků na registraci stran. Minimální počet členů byl navýšen z deseti na 50 tisíc, přičemž strana musela mít nejméně 500 členů (oproti dosavadním 100 členům) v minimálně polovině subjektů federace a nejméně 250 členů ve zbývajících regionálních uskupeních (před novelizací to bylo 50 členů).⁹⁶ Tyto změny dále zredukovaly počet stran. K 1. lednu 2006, tedy k termínu „přeregistrace“, do kterého se strany musely novým pravidlům přizpůsobit, bylo registrováno 35 stran. Po kontrole Federální registrační služby jich ale zbylo jen 19. Dalším důsledkem změn bylo nucené spojování některých menších stran, pro které byly nové požadavky nesplnitelné.⁹⁷

Zákon o politických stranách nebyl – i přes výše zmíněné případy – cíleně zneužíván pro znemožnění registrace opozičních či jinak nepohodlných stran. To nemění nic na tom, že některá jeho ustanovení jsou kontroverzní, např. zákaz utváření stran na profesní, rasové, národnostní či náboženské bázi. Mnohem větší problém nicméně představovala opatření stanovená zákonem o volbách do Dumy a především pak také samotný nestandardní průběh předvolební kampaně a voleb samotných (viz podkapitolu 5.3).

⁹⁴ Wilson, K. (2006), c. d., s. 327–328.

⁹⁵ Moraski, B.: Coinciding Interests? Promoting Party Development and the Success of United Russia During the 2003 Duma Elections. *Conference Papers – Midwestern Political Science Association, 2005 Annual Meeting, Chicago, IL*, s. 35.

⁹⁶ Srov. znění zákona o politických stranách k 21. 7. 2005 viz http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_107024.html [cit. 2011-04-27].

⁹⁷ Wilson, K. (2006), c. d., s. 339.

5.2 Vliv zákona na financování stran

Dalším cílem zákona bylo také zpřehlednit financování stran, a snížit tak možnost politické korupce. V 90. letech totiž představovaly největší zdroj financí dary, zatímco příjmy z ostatních zdrojů, jako jsou např. členské příspěvky, byly nízké.⁹⁸ Proto zákon zavedl stropy na výši finančních darů a jako další zdroj určil státní financování, což ale podle jeho odpůrců příliš propojovalo strany se státem.

Závislost stran na finančních darech byla před zavedením přímého státního financování (v období let 2002–2003) téměř stoprocentní. Týkalo se to čtyř z pěti stran zastoupených tehdy ve Státní dumě: Jednotného Ruska (99,12procentní závislost na finančních darech, LDPR (99,78%), SPS (98,96%) i Jabloka (99,97%). Jedinou výjimku představovali komunisté, kteří 27,46% příjmů získali z členských poplatků, a tudíž jejich závislost na darech činila pouze 66,28%. Další finanční příjmy tvořila (a nadále tvoří) podnikatelská činnost stran, tedy prodej suvenýrů či pronájem budov, která ale u většiny stran nepředstavovala ve sledovaném období více než 0,5% příjmů. Výjimkou byla opět KPRF, jež z této činnosti vytěžila 6,24% příjmů.⁹⁹

Závislost stran na příspěvcích od soukromých dárců ještě zvyšuje fakt, že velkou část těchto příjmů představují dary od několika málo institucí či společností.¹⁰⁰ V případě Jabloka představovalo sedm největších finančních darů celkem 92% příjmů za rok 2002, v roce 2003 pak čtyři nejvyšší příspěvky tvořily 83,75% jeho příjmů. SPS pokryl v roce 2002 ze dvou darů 30,84% svých příjmů, o rok později pak z osmi největších příspěvků celých 40%. Pokud jde o Jednotné Rusko, tato strana přijala tolik velkých finančních darů¹⁰¹ a její příjem byl tak vysoký, že vliv jednotlivých sponzorů nebyl podle Wilsona příliš zásadní. Pro komunisty představovaly v roce 2003 tři největší dary 24,22% stranických příjmů. V roce 2002 nepřijali komunisté žádný větší dar a většinu jejich příjmů tvořily členské příspěvky. Podobně i LDPR nevykázala v tomtéž roce žádné velké dary od institucí či jednotlivců, což Wilson připisuje spíše nepřesnosti účetních zpráv.¹⁰²

⁹⁸ Wilson, K.: Party Finance in Russia: Has the 2001 Law 'On Political Parties' Made a Difference? *Europe-Asia Studies*, Vol. 59, No. 7, November 2007, s. 1091.

⁹⁹ Srov. Wilson, K. (2007), c. d., s. 1091–1093.

¹⁰⁰ Příjmy od fyzických osob jsou ve srovnání s příjmy od právnických osob v podstatě zanedbatelné, proto se soustředím pouze na dary od osob právnických.

¹⁰¹ Pod pojmem „velký finanční dar“ se zde rozumí částka přesahující 400 000 rublů. Maximální výše daru od právnických osob pak činila 10 milionů rublů. Tyto stropy se mění v závislosti na výši minimální mzdy v zemi (jedná se o její násobky) k 1. březnu roku předcházejícího uskutečnění transakce.

¹⁰² Srov. Wilson, K. (2007), c. d., s. 1094.

Samostatnou kapitolou financování politických stran je tzv. volební fond, tedy prostředky na financování předvolební kampaně. Jejich výši upravuje zákon o volbách do Státní dumy, který stanoví, že nejvýše polovinu fondu mohou tvořit vlastní prostředky strany, zbytek pak příspěvky od fyzických či právnických osob. Většinu darů pro předvolební kampaň v roce 2003 opět tvořily velké dary od několika málo institucí, přičemž většinu z nich představovali oligarchové a velké korporace jako např. ropná společnost Jukos (SPS, Jabloko) či další takové společnosti napojené na Kreml jako Lukoil nebo Sibneft (Jednotné Rusko).¹⁰³ Podle Wilsona navíc Jukos, stejně jako třeba ropná společnost TNK, sponzoroval i dva hlavní rivaly voleb, tedy Jednotné Rusko a KPRF.¹⁰⁴ Napojení na tyto sponzory pak mělo vliv na obsazování kandidátek. Navíc je pravděpodobné, že skutečná výše darů od těchto institucí byla ve skutečnosti mnohem vyšší, než strany oficiálně přiznaly.¹⁰⁵

Tuto závislost na sponzorech mělo podle podporovatelů zákona o politických stranách snížit zavedení státního financování.

Podle zákona měla na roční státní příspěvek (vyplácel se od roku 2004) nárok každá strana, která v roce 2003 obdržela v poměrné části voleb více než 3% hlasů nebo jejíž kandidáti získali dvanáct mandátů ve většinové části voleb, což splnilo devět účastníků voleb.¹⁰⁶ Na jednorázový státní příspěvek měla v roce 2004 nárok i strana, jejíž kandidát získal v prezidentských volbách v březnu 2004 více než 3% hlasů.¹⁰⁷

Výše státní podpory se v závislosti na počtu hlasů z parlamentních voleb (za každý obdržený hlas dostala strana 50 kopějek) pohybovala přibližně mezi 900 tisíci a 11 miliony rublů.¹⁰⁸ Tyto částky ale tvořily pouze minimum příjmů stran. Např. v roce 2004 představovaly pouze mezi 1,31% (Jednotné Rusko) a 5,9% (KPRF) jejich příjmů,¹⁰⁹ o rok později pak mezi 0,75% (Vlast) a 6,46% (KPRF) jejich příjmů.¹¹⁰ Důvod je nasnadě – stropy na sponzorské dary jsou tak vysoké, že právě tyto příspěvky

¹⁰³ The Parties to Keep an Eye on. *The Moscow Times*. [online]. December 2, 2003. [cit. 2011-04-27]. Dostupné z < <http://www.themoscowtimes.com/news/article/the-parties-to-keep-an-eye-on/234323.html> >

¹⁰⁴ Wilson, K. (2007), c. d., s. 1097.

¹⁰⁵ Srov. Wilson, K. (2007), c. d., s. 1097.

¹⁰⁶ V poměrné části Jednotné Rusko, KPRF, LDPR, blok Vlast sestávající ze tří menších stran, Jabloko, SPS, Agrární strana, blok Ruská strana penzistů–Strana sociální spravedlnosti. Ve většinové části pak Lidová strana. Viz Sakwa, R.: The 2003–2004 Russian Elections and Prospects for Democracy. *Europe-Asia Studies*, Vol. 57, No. 3, May 2005, s. 372.

¹⁰⁷ To se týkalo pouze komunistů, jejichž kandidát Nikolaj Charitonov obdržel necelých 14% hlasů. Viz výsledky voleb na stránkách ústřední volební komise http://pr2004.cikrf.ru/president_engl_ver.html [cit. 2011-04-27].

¹⁰⁸ Kto zarobotajet na prezidentskych popravkach. *Kommersant*. [online]. No. 67, 15. 4. 2005. [cit. 2011-04-27]. Dostupné z < <http://kommersant.ru/doc/570515> >

¹⁰⁹ Pokud započítáme příspěvek za prezidentské volby, činí podíl u KPRF 11,96%.

představují i nadále hlavní zdroj příjmů stranických příjmů, a to jak v případě pro-režimních stran, tak stran opozičních. Navíc, jak již bylo naznačeno výše, účetní zprávy, které jsou strany povinny podávat, nejsou rozhodně důvěryhodným zdrojem informací a lze předpokládat, že stranami „proteče“ ve skutečnosti mnohem více peněz. Mezi sponzory není oficiálně uveden žádný z oligarchů ani žádná velká korporace a některé organizace, které jsou uvedeny jako sponzoři, mají podezřele obskurní názvy např. Organizace pro zachování slovanských textů, Organizace pro profesionální rozvoj mladých specialistů či Nadace na podporu reforem.¹¹¹

Naopak citelně zasáhl opoziční strany státní útok na Jukos a zatčení Michaila Chodorkovského coby jednoho z jejich hlavních sponzorů. Událost se dotkla především Jabloka. Nejenže byl Jukos všeobecně považován za jeho hlavního sponzora, navíc se ale předmětem razie stala i agentura zajišťující pro Jabloko předvolební kampaň. Příslušníci prokuratury a Federální bezpečnostní služby z její kanceláře odnesli hotovost ve výši 700 tisíc dolarů. Podle vyšetřovatelů souvisel zásah s vyšetřováním Platona Lebeděva, jednoho z hlavních podílníků Jukosu, neboť agentura měla být podle nich s Jukosem propojená, což ale její zástupci popřeli.¹¹² Přestože je pravděpodobné, že zajištěné peníze byly důkazem černého financování stranické kampaně, lze zásah vnímat jako selektivní útok na nepohodlnou opoziční stranu, neboť podezřelé bylo v různé míře financování všech stran (viz výše).

Útok na Jukos může znamenat dlouhodobé následky pro sponzorování opozice jako takové, neboť je pravděpodobné, že velké firmy budou následkem tohoto zásahu podporovat strany pouze se souhlasem Kremlu, což je v případě opozice velmi pochybné.¹¹³ Nejen opozice, tedy komunisté, Jabloko a SPS, ale i LDPR si po volbách stěžovala na finanční problémy a nedostatek sponzorských darů v období po volbách. V případě Jabloka a SPS hrál pravděpodobně velkou roli i fakt, že v podstatě vypadly z Dumy, ale je nepopiratelné, že aféra kolem Jukosu přispěla ke zhoršení finančních podmínek stran, které nejsou nakloněny Kremlu.¹¹⁴

¹¹⁰ Wilson, K. (2007), c. d., s. 1101.

¹¹¹ Srov. Wilson, K. (2007), c. d., s. 1107–1108.

¹¹² Crackdown on Yukos Spills over into Duma Campaign... *RFL/RL Newsline*. [online]. October 24, 2003. [cit. 2011-04-25]. ...As Yabloko Says its Campaign Has Been Hobbled. *RFL/RL Newsline*. [online]. October 24, 2003. [cit. 2011-04-27]. Oba články dostupné z <<http://www.rferl.org/content/article/1143029.html>>

¹¹³ Srov. Wilson, K. (2007), c. d., s. 1109.

¹¹⁴ Srov. Wilson, K. (2007), c. d., s. 1110.

Ve druhé fázi reformy politické moci došlo ke změně zákona o politických stranách.¹¹⁵ Státní příspěvek byl v roce 2005 navýšen z 50 kopějek na 5 rublů za obdržený hlas.¹¹⁶ Zároveň se ale zvýšily i stropy na sponzorské dary, což by mohlo vést k tomu, že největším zdrojem financí zůstanou i nadále sponzorské dary od právnických osob, zatímco státní příspěvek bude představovat pouze doplňkový zdroj. Navzdory této domněnce se navýšení státního příspěvku do financování stran promítlo celkem znatelně, i když u každé strany v jiné míře. Alespoň tomu nasvědčují oficiální účetní zprávy stran z roku 2008, tedy prvního roku, kdy proběhla výplata státního příspěvku na základě výsledků voleb do Státní dumy z prosince 2007.¹¹⁷ Do výše příspěvků se v daném roce započítávala i jednorázová výplata za výsledky prezidentských voleb v březnu 2008. Na tuto odměnu měly nárok tři strany: Jednotné Rusko, komunisté a nacionalisté.¹¹⁸

Pokud jde o Jednotné Rusko, v roce 2008 vykázala tato strana příjmy v celkové výši kolem dvou miliard rublů. Z toho představovala státní podpora přibližně 24%, což je oproti 1,15% v roce 2005 znatelný rozdíl. Nicméně polovinu příjmů, tedy celou miliardu, nadále tvořily dary od právnických osob, a představovaly tedy pro stranu hlavní zdroj financí.¹¹⁹

Ještě větší závislost na sponzorských darech vykázala v roce 2008 Liberálně-demokratická strana Ruska. I u ní na jedné straně významně vzrostl význam státního příspěvku. Oproti 3,7% v roce 2005 představovaly v roce 2008 tyto prostředky plných 26% příjmů, což znamenalo asi 63 milionů z celkových 243 milionů, které strana za tento rok nashromáždila. Na druhé straně ale 72% nadále tvořily sponzorské dary od právnických osob.¹²⁰

Nejvíce závislou na sponzorských darech ale zůstávalo Spravedlivé Rusko, satelitní uskupení Jednotného Ruska. V jeho případě tvořily státní peníze ve sledovaném

¹¹⁵ Podmínky pro příjmy do volebních fondů se nezměnily.

¹¹⁶ V roce 2008 došlo k dalšímu navýšení na 20 rublů za obdržený hlas.

¹¹⁷ Ve volbách uspěly pouze čtyři strany: Jednotné Rusko, komunisté, nacionalisté a Spravedlivé Rusko, „satelit“ Jednotného Ruska. Viz centrální volební komisi http://www.cikrf.ru/cikrf/eng/elect_duma/results/index.jsp [cit. 2011-04-27].

¹¹⁸ Viz výsledky voleb na stránkách ústřední volební komise http://www.vybory.izbirkom.ru/region/region/izbirkom?action=show&root=1&tvd=100100022249920&vrn=100100022176412®ion=0&global=1&sub_region=0&prver=0&prnetvd=null&vbid=100100022249920&type=226 [cit. 2011-04-27].

¹¹⁹ Viz finanční zprávu Jednotného Ruska z roku 2008 na stránkách ministerstva spravedlnosti: <http://www.minjust.ru/ru/activity/nko/partii/ER/> [cit. 2011-04-27].

¹²⁰ Viz finanční zprávu Liberálně-demokratické strany Ruska z roku 2008 na stránkách ministerstva spravedlnosti <http://www.minjust.ru/ru/activity/nko/partii/Liber/> [cit. 2011-04-27].

roce pouze 7,2% příjmů, konkrétně 27 z 372 milionů, které strana vykázala. Přitom celých 83%, tedy 308 milionů, představovaly sponzorské dary od právnických osob.¹²¹

Naopak u jediné opoziční strany, která se v roce 2007 dostala do Státní dumy, tedy komunistů, je situace úplně jiná. KPFR má oproti ostatním stranám další významný zdroj příjmů, a to členské poplatky. V roce 2008 tvořily právě tyto poplatky 20% příjmů strany a představovaly druhou nejvyšší příjmovou položku. Tou nejvyšší ale nejsou sponzorské dary od právnických osob, jako u předchozích stran, nýbrž státní podpora, která ve sledovaném roce činila plných 41% příjmů, tedy 106 milionů z celkových 260 milionů rublů. Sponzorské dary od institucí pak představovaly 15% příjmů.¹²²

Pokud jde o zbylé dvě hlavní opoziční strany, SPS a Jabloko, ani jedna z nich nepřekročila hranici 3% obdržených hlasů nutných pro přiznání státního příspěvku. Vzhledem k tomu, že jak SPS, tak Jabloko nevybíraly členské příspěvky, staly se po volbách v roce 2007 zcela závislými na sponzorských darech. Stropy pro tyto dary byly sice navýšeny, nicméně při pohledu na účetní zprávy z roku 2008 je jasné, že příjmy těchto stran zaostávají za těmi, které státní příspěvek dostávají: Jabloko dosáhlo příjmů ve výši 63 milionů rublů.¹²³ SPS se v roce 2009 společně s dalšími dvěma stranami spojil v novou liberálně-demokratickou stranu Správná věc, která za rok 2009 vykázala příjmy ve výši necelých 12 milionů rublů.¹²⁴

Lze shrnout, že v první fázi reformy politické moci, tedy do roku 2004, neměl zákon o politických stranách žádný významný vliv na financování opozičních politických stran. Navýšení státní podpory se do účtů stran ale promítlo celkem znatelně. Tomu, abychom mohli učinit srovnání, které by mělo větší vypovídací hodnotu, brání fakt, že v roce 2007 na státní příspěvek dosáhla pouze jedna ze tří opozičních stran, tedy komunisté. Na druhou stranu je ale třeba zdůraznit, že neúspěch zbylých dvou stran (SPS a Jabloka) v obou posledních volbách do Dumy lze z velké části připsat také politicky motivovanému útoku na ropnou společnost Jukos, která byla jedním z hlavních sponzorů opozice. Tato událost odstříhla opoziční strany od důležitého zdroje příjmů, a navíc byla režimem do značné míry zneužita v předvolební

¹²¹ Viz finanční zprávu Spravedlivého Ruska z roku 2008 na stránkách ministerstva spravedlnosti <http://www.minjust.ru/ru/activity/nko/partii/SR/> [cit. 2011-04-27].

¹²² Viz finanční zprávu Komunistické strany Ruské federace z roku 2008 na stránkách ministerstva spravedlnosti <http://www.minjust.ru/ru/activity/nko/partii/Kommun/> [cit. 2011-04-27].

¹²³ Viz finanční zprávu Jabloka z roku 2008 na stránkách ministerstva spravedlnosti <http://www.minjust.ru/ru/activity/nko/partii/yabloko/> [cit. 2011-04-27].

¹²⁴ Vzhledem k tomu, že SPS již neexistuje, nejsou jeho údaje na stránkách ministerstva spravedlnosti k dispozici. Finanční zprávu Správné věci z roku 2009 viz <http://www.minjust.ru/ru/activity/nko/partii/pravdelo/> [cit. 2011-04-27].

kampani v roce 2003 (viz dále). Právě tento zásah tak měl mnohem větší dopad na financování opozičních stran, než zákon o politických stranách, jehož zneužití se mnozí obávali.

5.3 Vliv zákona na volby do Státní dumy v prosinci 2003

Počet politických stran, jež se nakonec na volbách doopravdy podílely, ale nad rámec zákona o politických stranách dále snížily požadavky ustavené zákonem o volbách do Státní dumy. K zaregistrování svých kandidátek musely strany získat 200 000 podpisů, nebo složit zálohu ve výši 37,5 milionu rublů.¹²⁵ Následkem toho se konečný počet uskupení, které se účastnily voleb do Státní dumy v roce 2003, snížil na 23, z toho bylo 18 politických stran a pět volebních bloků.¹²⁶

Pokud jde o registraci jednotlivých kandidátů pro parlamentní volby, i tu kromě zákona o politických stranách, který určuje především procesní podmínky pro přijetí kandidátů uvnitř stran, konkrétněji upravuje zákon o volbách do Státní dumy.¹²⁷ Podle Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE) bylo v souvislosti s volbami vneseno poměrně málo stížností, většina z nich se ale týkala právě rozhodování ústřední volební komise a jejích regionálních poboček o zamítnutí či zrušení registrace kandidátů.¹²⁸ Mnohé z nich přitom poukazyvaly na přehnaně tvrdou aplikaci legislativních podmínek, což představovalo prostor pro možnou diskriminaci určitých kandidátů. Jeden z nejznámějších případů de-registrace představoval bývalý generální prokurátor Jurij Skuratov,¹²⁹ kterému byla zamítnuta registrace na základě toho, že

¹²⁵ Zákon o volbách do Státní dumy, znění k 20. 12. 2002 viz <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/3959> [cit. 2011-04-27]. K zákonu blíže viz Wilson, K. (2006), c. d., s. 329.

¹²⁶ Viz soupis na stránkách centrální volební komise http://gd2003.cikrf.ru/list_34/sx/SelectMode/none/branch_brn/1_340712/gas_doc_obj/76795635.html [cit. 2011-04-27].

¹²⁷ Tyto podmínky jsou poměrně rozsáhlé a podrobné. Upravuje ji šestá hlava zákona.

¹²⁸ Centrální volební komise rozhodovala o 24 stížnostech na zamítnutí registrace, přičemž více než polovina z nich byla vyřízena ve prospěch stěžovatelů. Viz zprávu OBSE: Russian Federation: Elections to the State Duma 7 December 2003. *OSCE/ODIHR Election Observation Mission Report*. [online]. January 27, 2004, s. 17. [cit. 2011-04-27]. Dostupné z < <http://www.osce.org/odihr/elections/russia/21482> >

¹²⁹ Skuratov vykonával funkci generálního prokurátora ve druhé polovině 90. let a vyšetřoval korupci v okruhu lidí kolem tehdejšího prezidenta Jelcina. Z úřadu byl odvolán na základě diskreditační kampaně státní televize. Viz Russian Prosecutor Sacked. *BBC News*. [online]. April 17, 2000. [cit. 2011-04-27]. Dostupné z < <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/719338.stm> >

v předložených dokumentech nezminil své druhé zaměstnání univerzitního profesora a že včas nedodal potvrzení o svém členství v KPRF.¹³⁰

V poměrné části voleb uspěla celkem čtyři uskupení: Jednotné Rusko (37,57% hlasů), KPRF (12,61%), LDPR (11,45%) a blok Vlast (9,02%). Ve většinové části pak Jednotné Rusko (102 mandátů), Lidová strana (19), komunisté (14), Vlast (7), Jabloko (4), SPS (3) a Agrární strana (3). Osm mandátů si rozdělily menší strany.¹³¹

Zákon o politických stranách neurčuje konkrétní okolnosti voleb do Dumy, to je předmětem volebního zákona. Proto je v souvislosti s předpisem o stranách možné zkoumat pouze případný vliv registračních vzorců stran na výsledky voleb. Podle Moraskiho nelze prokázat přímý vliv registračních vzorců stran, tedy souvislost mezi počtem obdržených hlasů v konkrétním regionu a založením či nezaložením stranické organizace v příslušném regionu, a že tedy zákon přímo nepodporoval Jednotné Rusko. Na druhé straně mu ale také neuškodil. Pokud jde o SPS a Jabloko, tak ty podle Moraskiho, stejně jako ostatní strany, které v poměrné části voleb nepřekročily hranici 5% nutnou pro vstup do Dumy, jednoduše nezvládly vytvořit silná regionální uskupení, která by jim pomohla k získání většího počtu hlasů.¹³² V některých případech měl zákon nečekané důsledky: účast bloku Vlast neměla tak negativní vliv na KPRF, jak se předpokládalo, ale ubrala spíše hlasy pro-režimní LDPR.¹³³

Přímý vliv zákona na výsledky voleb tedy na základě materiálů, které jsem měla k dispozici, dokázat nelze. Navíc, problematickou se v souvislosti s volbami neukázala jeho aplikace, ale spíše jeho opomíjení. Zákon určuje, že všechny politické strany mají mít rovnoprávný přístup do médií. Podle zprávy OBSE ale v době oficiální mediální kampaně, tedy od 7. listopadu do 6. prosince, představovala většinu obsahu v médiích¹³⁴ témata související s aktivitami prezidenta Putina,¹³⁵ což mohlo kampaň nepřímo ovlivnit ve prospěch pro-režimních stran, především pak Jednotného Ruska. Problematický byl

¹³⁰ Srov. zpráva OBSE: Russian federation: elections to the State Duma 7 december 2003. *OSCE/ODIHR election observation mission report*. [online]. January 27, 2004, s. 18. [cit. 2011-04-27]. Dostupné z <<http://www.osce.org/odihr/elections/russia/21482>>

¹³¹ Sakwa, R. (2005), c. d., s. 372.

¹³² Moraski, B. (2005), c. d., s. 24–25.

¹³³ Moraski, B. (2005), c. d., s. 27–28.

¹³⁴ Analýza OBSE zahrnovala pět televizních stanic a sedm tiskovin: tři státní televize (První kanál, VGTRK, TV Center), dvě soukromé televize (NTV a REN TV), dvojice státní noviny (Rossijskaja gazeta a Parlamentskaja gazeta) a pět soukromých tiskovin (Kommersant, Moskovskij komsomolec, Komsomolskaja pravda, Novaja gazeta a Argumenty i fakty).

¹³⁵ Putin sice tehdy nebyl členem Jednotného Ruska, stranu ale otevřeně podporoval.

hlavně obsah státních médií. Státní televize sice formálně dodržely pravidla¹³⁶ o volném přístupu pro všechny strany a věnovaly mnoho času debatám mezi kandidujícími stranami a bloky, těchto diskuzí se ale neúčastnilo Jednotné Rusko, čímž byla vypovídající hodnota debat snížena. Navíc mimo čas vyhrazený pro předvolební vysílání státní kanály otevřeně stranily Jednotnému Rusku, zatímco třeba KPRF byla zobrazována převážně negativně. Pokrytí soukromých televizí bylo vyváženější, tištěná média pak také nabídla pluralitu pohledů, ale většinou podporovala konkrétní politické strany nebo zájmy, přičemž státní deníky opět stranily Jednotnému Rusku na úkor komunistů.¹³⁷

Vedle zaujatých médií zasáhla do předvolení kampaně také výše zmíněná aféra Jukos. Nejenže měla negativní dopad na financování stran, ale byla režimem dále využita k „honu na oligarchy“, tedy k podněcování nálad proti oligarchům. Tento trend se stal hlavním motivem kampaně, a obrátil se i vůči stranám, které byly na oligarchy napojeny finančně. Z této situace nejvíce profitovala Vlast, která svou kampaň postavila na populistické kritice oligarchů.¹³⁸

Ostatně, Vlast byla typickým představitelem dalšího z kontroverzních prvků kampaně, a to „satelitních“ stran Kremlu, tzn. stran, které byly podporovány nebo dokonce formovány prezidentskou administrativou. Nejvýraznějším příkladem takového „projektu“ je samozřejmě Jednotné Rusko, nicméně kromě něj existovala ještě řada dalších, které měly sloužit jako záložní strany pro Jednotné Rusko a sebrat hlasy komunistům. Vedle Vlasti šlo podle Wilsona dále o Stranu života (*Rossijskaja partija žizni*), Lidovou stranu (*Narodnaja partija Rossijskoj Federacii*), Ruskou stranu penzistů (*Rossijskaja partija pensionerov*) či Stranu „Obrození Ruska“ (*Partija „Vozroždenije Rossiji“*).¹³⁹

Režim nepotřeboval zneužívat zákon o politických stranách, neboť měl dostatek jiných prostředků, jak volby ovlivnit.¹⁴⁰ Jejich hlavním charakteristickým znakem totiž vedle zaujatých médií bylo zneužívání administrativních nástrojů pro zvýhodňování

¹³⁶ Podrobnosti určuje zákon o volbách do Státní dумы. Povinností každého ze tří státních televizních vysílatelů bylo věnovat 20 pracovních dní před ukončením předvolební kampaně (tedy v období od 10. listopadu do 5. prosince) jednu hodinu z každého dne vysílání debatám a volebním spotům.

¹³⁷ Srov. zpráva OBSE: Russian federation: elections to the State Duma 7 december 2003. *OSCE/ODIHR election observation mission report*. [online]. January 27, 2004, s. 15–17. [cit. 2011-04-27]. Dostupné z <<http://www.osce.org/odihr/elections/russia/21482>>

¹³⁸ Srov. Wilson, K. (2006), c. d., s. 333.

¹³⁹ Srov. Wilson, K. (2006), c. d., s. 330–331.

¹⁴⁰ Objevilo se i podezření ze zfalšování výsledků voleb, požadavek KPRF a Jabloka na přepočítání hlasů ale centrální volební komise zamítla. Srov. Wilson, K. (2006), c. d., s. 334.

určitých stran či kandidátů. Následkem toho bylo smazávání rozdílu mezi Jednotným Ruskem a administrativou výkonné moci.¹⁴¹

¹⁴¹ Zpráva OBSE: Russian federation: elections to the State Duma 7 december 2003. *OSCE/ODIHR election observation mission report*. [online]. January 27, 2004, s. 12. [cit. 2011-04-27]. Dostupné z <<http://www.osce.org/odihr/elections/russia/21482>>

Závěr

Předkládaná bakalářská práce ukázala, že zákon o politických stranách znamenal významný zásah do vývoje ruského stranického systému. Představuje totiž nástroj konsolidace dosud roztržitého ruského stranického systému, ve kterém hrály silnou roli substituty politických stran, tedy soukromé projekty vlivných zájmových skupin či klientelistických sítí. Naděje a obavy doprovázející jeho vznik se ale potvrdily pouze částečně.

Hlavním cílem zákona měla být stabilizace ruské stranické scény. Zákon totiž stanovil přísné podmínky, pokud jde o velikost a územní působnost strany, což vzbuzovalo očekávání, že znatelně zredukuje počet stran. Tím měly být vyloučeny některé menší strany, které často představovaly spíše substituty politických stran. Na druhé straně ale tato opatření vyvolávala u odpůrců zákona obavy, že předpis bude stávající mocí zneužíván k potírání opozice.

Očekávání, že zákon sníží počet politických stran, se sice naplnila, ale v menší míře, než se předpokládalo. Navíc tím, že zákon vyžaduje, aby politické strany měly regionální uskupení nejméně v polovině subjektů federace, došlo k praktické likvidaci stran regionálních. V neposlední řadě se také jeví kontroverzním ustanovení, podle kterého se nesmějí politické strany zakládat na profesní, rasové, národnostní či náboženské bázi. Jeho problematičnost se naplno ukázala i při registraci politických stran, když úřady s odvoláním na toto ustanovení odmítly zaregistrovat křesťansko-demokratickou stranu.

Pokud jde o opoziční strany, tři největší ve sledovaném období – tedy Komunistická strana Ruské federace (KPRF), Jablko a Svaz pravicových sil (SPS) – neměly s registrací žádné větší problémy. V průběhu registračního procesu se objevilo několik případů politicky motivovaných zásahů, ty ale neprokázaly cílené zneužívání zákona vůči opozici jako takové, neboť jejich cílem byly buďto konkrétní osoby (jako v případě oligarchy Borise Berezovského coby člena a sponzora strany Liberální Rusko) nebo snaha zakrýt chybný postup úřadů (jako v případě registrace Strany národní síly Ruska). Po novelizaci zákona v roce 2005, která přinesla zpřísnění požadavků na registraci, počet stran opět poklesl a některé menší strany byly nuceny se spojit.¹⁴²

¹⁴² Přestože po roce 2010 došlo k mírnému snížení požadovaného počtu členů, je v současnosti v Rusku zaregistrováno pouze sedm politických stran.

Kromě stabilizace stranického systému byly dalšími argumenty zastánců zákona předpokládané zprůhlednění financování stran, které mělo zajistit povinnost předkládat účetní závěrky a zprávy o financování, a také snížení závislosti na darech od soukromých společností, což měly zaručit státní peněžní příspěvky, jejichž výše se měla odvíjet od dosažených výsledků stran ve volbách. Podle odpůrců zákona ale tato opatření vytvářejí prostor pro větší kontrolu státu nad stranami a státní financování propojuje strany spíše se státem než s voliči.

Pokud jde o reálný efekt zákona v tomto ohledu, v první fázi reformy politické moci se žádný výrazný vliv na financování stran neprokázal. Podíl státního příspěvku činil v roce 2004, tedy v prvním roce výplaty, ve srovnání s dary od soukromých osob zanedbatelné procento celkových příjmů stran, a to bez ohledu na to, jak si strana vedla ve volbách či zda šlo o stranu režimu nakloněnou nebo opoziční. Mnohem větší dopad měl na financování stran zásah státu proti ropné společnosti Jukos, která byla hlavním sponzorem opozice.

Větší vliv měly změny zavedené ve druhé fázi reformy, konkrétně zvýšení státního příspěvku. Přestože až na jednu výjimku v podobě komunistů nepředstavovaly ani po volbách v roce 2007 státní finance nejvyšší položku stranických příjmů, i tak se do nich promítly celkem znatelně (až čtvrtinou, u komunistů činily dokonce 41%). Tomu, abychom mohli učinit srovnání, které by mělo větší vypovídací hodnotu, brání fakt, že obě zbývající strany, tedy Jablko a SPS, se do Dumy nedostaly, a tudíž na příspěvek neměly nárok.

Pokud jde o předpokládané zprůhlednění financování, tyto naděje se nakonec ukázaly jako plané, neboť finanční zprávy stran nejsou zcela důvěryhodné, a sponzorské dary od velkých korporací tak činí pravděpodobně větší část příjmů, než strany oficiálně přiznávají.

Vliv zákona na výsledky voleb do Státní dumy v prosinci 2003 lze sledovat pouze na registračních vzorcích jednotlivých stran, neboť samotné volby reguluje volební zákon. Z analýzy registračních vzorců stran vyplývá, že nelze prokázat jednoznačnou souvislost mezi počtem obdržených hlasů v konkrétním regionu a založením či nezaložením stranické organizace v příslušném regionu, a tudíž není možné tvrdit, že zákon podporuje nebo naopak poškozují určité strany. Mnohem větší dopad než zákon o politických stranách měl zákon o volbách do Státní dumy, jenž kromě jiného dále snížil počet stran, které se voleb účastnily.

Vůbec největší dopad na výsledky stran ve sledovaných volbách měly další vlivy, které se zákonem o politických stranách ani se zákonem volebním přímo nesouvisely, a sice ovlivňování a přímé zásahy do průběhu voleb ze strany státu. Konkrétně šlo o zaujaté informování státních médií, jež stranila pro-režimnímu Jednotnému Rusku, kauzu kolem ropné společnosti Jukos, která byla stávající státní mocí zneužita jako hlavní prvek předvolební kampaně, což poškodilo opoziční strany, které tato společnost sponzorovala, dále o výskyt tzv. satelitních stran Kremlu, které měly ubírat hlasy opozici, především pak komunistům, a v neposlední řadě také o selektivní administrativní zásahy, jejichž následkem bylo splývání Jednotného Ruska a administrativy výkonné moci. Zákon o politických stranách tedy nebyl k manipulaci voleb jako takové ani potřeba, neboť režim měl pro tento účel dostatek jiných prostředků.

Lze tedy shrnout, že zákon o politických stranách měl na činnost opozičních stran menší vliv, než se předpokládalo a že obavy z jeho cíleného zneužívání vůči opozici se nepotvrdily. To ale neznamená, že by Putinův režim opoziční strany nijak neomezoval. Strany sice neměly problémy s registrací, ale byly vystaveny očeňující mediální kampani v době před samotnými volbami. Stát nevyužíval přímo zákon o politických stranách k potírání nepohodlných sponzorů, ale selektivním právním zásahem zlikvidoval hlavní zdroj příjmů opozice. Lze se proto domnívat, že režim nezneužíval zákon o politických stranách vůči opozici především z toho důvodu, že měl k dispozici celou řadu jiných, mnohem efektivnějších a sofistikovanějších prostředků jak její vliv snížit.

Summary

The thesis *Political Reform in Russia under the Rule of Vladimir Putin: Law on Political Parties and its Influence on Political Opposition* examines the impact of the aforesaid law on Russia's main opposition parties between 2001 and 2008.

The first chapter defines Russia's political system under President Vladimir Putin, i. e. in the period between 2000 and 2008. It emphasizes its main features compared to the previous era of President Boris Yeltsin. Furthermore, it discusses its contradictory symptoms, namely stabilization of the ruling regime on the one hand and strengthening its authoritarian features on the other.

The second part deals with Putin's reform of political power. It briefly characterizes the main changes introduced by the reform, both during its first and second phase.

The third chapter describes Russia's party system. It uses the electoral markets theory as the main conceptual framework. It offers a typology of Russian opposition and defines the then three most important opposition parties, namely Communist Party of the Russian Federation, Union of Right Forces and Yabloko.

The fourth chapter deals with the law on political parties and analyzes its most relevant provisions.

Finally, the fifth chapter, core part of the thesis, examines the influence of the aforesaid law on Russia's opposition parties. It focuses on the following three areas of activity: registration; financing; and participation in the political process as exemplified through the elections for the State Duma in 2003.

Bibliografie

Primární zdroje

Denní tisk a agenturní materiály

...As Yabloko Says its Campaign Has Been Hobbled. *RFL/RL Newsline*. [online]. October 24, 2003. [cit. 2011-04-27].

Dostupné z < <http://www.rferl.org/content/article/1143029.html> >

Crackdown on Yukos Spills over into Duma Campaign... *RFL/RL Newsline*. [online]. October 24, 2003. [cit. 2011-04-27].

Dostupné z < <http://www.rferl.org/content/article/1143029.html> >

Kto zarobotajet na prezidentskich popravkach. *Kommersant*. [online]. No. 67, 15. 4. 2005. [cit. 2011-04-27].

Dostupné z < <http://kommersant.ru/doc/570515> >

RC: Ministry to Examine National Power Party. *RFL/RL–Newsline*. [online]. October 2, 2002. [cit. 2011-04-27].

Dostupné z < <http://www.rferl.org/content/article/1142771.html> >

RC: ...and Liberal Russia Kicks the Oligarch out. *RFL/RL–Newsline*. [online]. October 9, 2002. [cit. 2011-04-27].

Dostupné z < <http://www.rferl.org/content/article/1142776.html> >

Rusian Prosecutor Sacked. *BBC News*. [online]. April 17, 2000. [cit. 2011-04-27].

Dostupné z < <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/719338.stm> >

The Parties to Keep an Eye on. *The Moscow Times*. [online]. December 2, 2003. [cit. 2011-04-27].

Dostupné z < <http://www.themoscowtimes.com/news/article/the-parties-to-keep-an-eye-on/234323.html> >

VY: Existing Political Organization Must Reregister within Two Years. *RFL/RL–Newsline*. [online]. July 20, 2001. [cit. 2011-04-27].

Dostupné z < <http://www.rferl.org/content/article/1142445.html> >

Normativní právní akty

Federal'nyj Zakon Rossijskoj Federacii O političeskich partijach, redakcija ot 11. 7. 2001, *Predprinimatel'skoje pravo. Portal pravovoj podderžki predprinimatel'skoj dejatel'nosti* [online]. [cit. 2011-04-27].

Viz <http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_23736.html>

Federal'nyj Zakon Rossijskoj Federacii O političeskich partijach, redakcija ot 21. 7. 2005, *Predprinimatel'skoje pravo. Portal pravovoj podderžki predprinimatel'skoj dejatel'nosti* [online]. [cit. 2011-04-27].

Viz <http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_107024.html>

Federal'nyj Zakon Rossijskoj Federacii O političeskich partijach, redakcija ot 5. 4. 2011, *Ministerstvo justicii Rossijskoj Federacii* [online]. [cit. 2011-04-27].

Viz < http://www.minjust.ru/ru/activity/nko/rabota_s_partiyami/ >

Federal Law On the Election of Deputies of the State Duma of the Federal Assembly of the Russian Federation, as of December 20, 2002, *LegislatiONline* [online]. [cit. 2011-04-27].

Viz < <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/3959> >

Federal'nyj Zakon Rossijskoj Federacii O vyborach deputatov Gosudarstvennoj Dumy Federal'novo sobranija Rossijskoj Federacii, redakcija ot 24. 5. 2005, *Rossijskaja gazeta. Dokumenty* [online]. [cit. 2011-04-27].

Viz < <http://www.rg.ru/2005/05/24/vybory-doc.html> >

Federal'nyj Zakon Rossijskoj Federacii O protivodejstvii ekstremistskoj dejatel'nosti, redakcija ot 29. 4. 2008 *Ministerstvo justicii Rossijskoj Federacii* [online]. [cit. 2011-04-27].

Viz < <http://www.minjust.ru/ru/activity/nko/npa/index.php?from4=2> >

Konstitucija Rossijskoj Federacii, *Central'naja izbiratel'naja komissija Rossijskoj Federacii* [online]. [cit. 2011-04-27].

Viz < <http://cikrf.ru/law/constitution.html> >

Statistické materiály a finanční svodky

Itogi vyborov – Vybery deputatov Gosudarstvennoj Dumy Federal'nogo Sobranija Rossijskoj Federacii četvertogo sozyva (2003), *Central'naja izbiratel'naja komissija Rossijskoj Federacii* [online]. [cit. 2011-04-27].

Viz < <http://gd2003.cikrf.ru/gd2003/gdrf4.html> >

Itogi vyborov – Vybery Prezidenta Rossijskoj Federacii (2004), *Central'naja izbiratel'naja komissija Rossijskoj Federacii* [online]. [cit. 2011-04-27].

Viz < <http://pr2004.cikrf.ru/index.html> >

Rezul'taty vyborov – Vybery deputatov Gosudarstvennoj Dumy Federal'nogo Sobranija Rossijskoj Federacii četvertogo sozyva (2003), *Central'naja izbiratel'naja komissija Rossijskoj Federacii* [online]. [cit. 2011-04-27]. Viz <

http://www.vybory.izbirkom.ru/region/region/izbirkom?action=show&root=1&tvd=100100021960186&vrn=100100021960181®ion=0&global=1&sub_region=0&prver=0&pronetvd=null&vibid=100100021960186&type=242 >

Rezul'taty vyborov – Vybery Prezidenta Rossijskoj Federacii (2008), *Central'naja izbiratel'naja komissija Rossijskoj Federacii* [online]. [cit. 2011-04-27]. Viz <

http://www.vybory.izbirkom.ru/region/region/izbirkom?action=show&root=1&tvd=100100022249920&vrn=100100022176412®ion=0&global=1&sub_region=0&prver=0&pronetvd=null&vibid=100100022249920&type=226 >

Svodnyj finansovyj otčet Političeskoj partii Jedinaja Rossija (2008), *Ministerstvo justicii Rossijskoj Federacii* [online] [cit. 2011-04-27].

Viz < <http://www.minjust.ru/ru/activity/nko/partii/ER/> >

Svodnyj finansovyj otčet Političeskoj partii Liberal'no-demokratičeskaja partija Rossiji (2008), *Ministerstvo justicii Rossijskoj Federacii* [online] [cit. 2011-04-27].

Viz < <http://www.minjust.ru/ru/activity/nko/partii/Liber/> >

Svodnyj finansovyj otčet Političeskoj partii Spravedlivaja Rossija (2008), *Ministerstvo justicii Rossijskoj Federacii* [online] [cit. 2011-04-27].

Viz < <http://www.minjust.ru/ru/activity/nko/partii/SR/> >

Svodnyj finansovyj otčet Političeskoj partii Kommunističeskaja partija Rossijskoj Federacii (2008), *Ministerstvo justicii Rossijskoj Federacii* [online] [cit. 2011-04-27].

Viz < <http://www.minjust.ru/ru/activity/nko/partii/Kommun/> >

Svodnyj finansovyj otčet Političeskoj partii Jabloko (2008), *Ministerstvo justicii Rossijskoj Federacii* [online] [cit. 2011-04-27].

Viz < <http://www.minjust.ru/ru/activity/nko/partii/yabloko/> >

Svodnyj finansovyj otčet Političeskoj partii Pravoje delo (2009), *Ministerstvo justicii Rossijskoj Federacii* [online] [cit. 2011-04-27].

Viz < <http://www.minjust.ru/ru/activity/nko/partii/pravdelo/> >

Oficiální materiály orgánů státní moci, mezinárodních organizací a nevládních organizací

Spisok zaregistrovannyh političeskich partij, *Ministerstvo justicii Rossijskoj Federacii* [online] [cit. 2011-04-27].

Viz < http://www.minjust.ru/ru/activity/nko/rabota_s_partiyami/partii/ >

Spisok političeskich partij, obladavšich pravom prinimat' učastije v vyborach deputatov Gosudarstvennoj Dumy Federal'nogo Sobranija Rossijskoj Federacii četvertogo sozyva (2003), *Central'naja izbiratel'naja komissija Rossijskoj Federacii* [online]. [cit. 2011-04-27].

Viz < http://gd2003.cikrf.ru/gd2003/list_34/sx/SelectMode/none/branch_brn/1340712/gas_doc_obj/41766493.html >

Spisok obščerossijskich obščestvennych obedinenij, obladavšich pravom prinimat' učastije v vyborach deputatov Gosudarstvennoj Dumy Federal'nogo Sobranija Rossijskoj Federacii četvertogo sozyva (2003), *Central'naja izbiratel'naja komissija Rossijskoj Federacii* [online]. [cit. 2011-04-27].

Viz < http://gd2003.cikrf.ru/gd2003/list_34/sx/SelectMode/none/branch_brn/1340712/gas_doc_obj/41765493.html >

Političeskije partii i izbiratel'nyje bloki, zaregistrovavšije federal'nyje spiski kandidatov v deputaty (2003), *Central'naja izbiratel'naja komissija Rossijskoj Federacii* [online]. [cit. 2011-04-27].

Viz < http://gd2003.cikrf.ru/list_34/sx/SelectMode/none/branch_brn/1340712/gas_doc_obj/76795635.html >

Spisok političeskich partij, primajuščich učastije v vyborach – Vybory deputatov Gosudarstvennoj Dumy Federal'nogo Sobranija Rossijskoj Federacii pjatovo sozyva (2007), *Central'naja izbiratel'naja komissija Rossijskoj Federacii* [online]. [cit. 2011-04-27].

Viz < http://www.vybory.izbirkom.ru/region/region/izbirkom?action=show&root=1&tv_d=100100021960186&vrn=100100021960181®ion=0&global=1&sub_region=0&prver=0&pronetvd=null&vivid=100100021960181&type=236 >

Russian Federation: elections to the State Duma 7 December 2003. *OSCE/ODIHR election observation mission report*. [online]. January 27, 2004, s. 17. [cit. 2011-04-27]. Dostupné z < <http://www.osce.org/odihr/elections/russia/21482> >

Verkhovsky, A. (ed): Inappropriate enforcement of anti-extremist legislation in Russia in 2010. *SOVA: Center for information and analysis*. [online]. April 11, 2011. [cit. 2011-04-27].

Dostupné z < <http://www.sova-center.ru/en/misuse/reports-analyses/2011/04/d21360/> >

Sekundární zdroje

Články v odborných periodikách a sbornících

BACON, Edwin: Russia's Law on Political Parties: Democracy by Decree? In ROSS, Cameron (ed.): *Russian politics under Putin*. Manchester: Manchester University Press, 2004, s. 39–52. ISBN 0-7190-6801-0.

GEL'MAN, Vladimir: Political Opposition in Russia: A Dying Species? *Post-Soviet Affairs*, 2005, 21, 3, s. 226–246.

GEL'MAN, Vladimir: Party Politics in Russia: From Competition to Hierarchy. *Europe-Asia Studies*, Vol. 60, No. 6, August 2008, s. 913–930.

GOLOSOV, Grigory V.: Disproportionality by Proportional Design: Seats and Votes in Russia's Regional Legislative Elections, December 2003–March 2005. *Europe-Asia Studies*, Vol. 58, No. 1, January 2006, s. 25–55.

CHEBANKOVA, Elena E.: The Limitations of Central Authority in the Regions and Implications for the Evolution of Russia's Federal System. *Europe-Asia Studies*, Vol. 57, No. 7, November 2005, s. 933–9.

KRYŠTANOVSKAJA, Olga.: Poličasckije reformy Putina i elita. In *Obščestvo i ekonomika*, 2003, no. 4–5, s. 3–50.

LAWSON, Kay, MERKL, Peter H.: Alternative Organizations: Enviromental, Supplementary, Communitarian and Antiauthoritarian. In: LAWSON, Kay, MERKL, Peter H. (eds): *When Parties Fail: Emerging Alternative Organizations*. Princeton: Princeton University Press, c1988. 596 s., s. 3–12. ISBN 0-691-07758-4.

MORASKI, Bryon: Coinciding Interests? Promoting Party Development and the Success of United Russia during the 2003 Duma Elections. *Conference Papers – Midwestern Political Science Association*, 2005 Annual Meeting, Chicago, IL (April 7–10).

NELSON, Lynn D., KUZES, Irina Y.: Political and Economic Coordination in Russia's Federal District Reform: A Study of Four Regions. *Europe-Asia Studies*, Vol. 55, No. 4, 2003, s. 507–520.

REMINGTON, Thomas F.: Majorities Without Mandates: The Russian Federation Council since 2000. *Europe-Asia Studies*, Vol. 55, No. 5, January 2003, s. 667–691.

REMINGTON, Thomas F.: Patronage and the Party of Power: President-Parliament Relations under Vladimir Putin. *Europe-Asia Studies*, Vol. 60, No. 6., August 2008, s. 959–987.

SAKWA, Richard: Regime Change from Yeltsin to Putin: Normality, Normalcy or Normalisation? In ROSS, Cameron (ed.): *Russian Politics under Putin*. Manchester: Manchester University Press, 2004, s. 17–36. ISBN 0-7190-6801-0.

SAKWA, Richard: The 2003–2004 Russian Elections and Prospects for Democracy. *Europe-Asia Studies*, Vol. 57, No. 3, May 2005, s. 369–398.

SAKWA, Richard: Putin's Leadership. In: HERSPRING, Dale R. (ed.): *Putin's Russia: past imperfect, future uncertain*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2007, s. 13–35. ISBN 978-0-7425-5392-7.

SAKWA, Richard: Putin's Leadership: Character and Consequences. *Europe-Asia Studies*, Vol. 60, No. 6, August 2008, s. 879–897.

ŠIMOV, Jaroslav: Vývoj ruské státnosti za Putinovy éry. In Souleimanov, E. (ed.): *Rusko a postsovětský prostor*. Praha: Eurolex Bohemia, 2007, s. 10–34. ISBN 80–86861–95–3.

WILSON, Kenneth: Party-System Development under Putin. *Post-Soviet Affairs*, 2006, 22, 4, s. 314–348.

WILSON, Kenneth: Party Finance in Russia: Has the 2001 Law “On Political Parties” Made a Difference? *Europe-Asia studies*, Vol. 59, No. 7, November 2007, s. 1089–1113.

Knihy/monografije

DOWNS, Anthony: *An Economic Theory of Democracy*. New York: HarperCollins Publishers, c1957. 310 s. ISBN 0-06-041750-1.

HALE, Henry E.: *Why Not Parties in Russia? Democracy, Federalism and the State*. 1st. pbk. ed. New York: Cambridge University Press, c2007. 263 s. ISBN 978-0-521-71803-5.

HERSPRING, Dale R. (ed.): *Putin's Russia: Past Imperfect, Future Uncertain*. 3rd ed. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., c2007. 235 s. ISBN 978-0-7425-5392-7.

ISAJEV, B. A., BARANOV, N. A.: *Političeskije otnošenija i političeskij proces v sovremennoj Rossii*. Sankt Peterburg: Piter, 2009. 394 s. ISBN 978-5-469-01676-2.

REMYNGTON, Thomas F.: *Politics in Russia*. 5th ed. New York: Pearson Longman, c2008. 270 s. ISBN 978-0-205-58602-8.

SAKWA, Richard: *Russian Politics and Society*. 4th ed. New York: Routledge, 2008. 585 s. ISBN 978-0-415-41527-9.

SHEVTSOVA, Lilia: *Putin's Russia*. 2nd ed. Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace, c 2005. 457 s. ISBN 0-87003-213-5.

Projekt bakalářské práce
Jméno: Petra Hosenseidlová
E-mail: p.hosenseidlova@volny.cz
Semestr: IV.
Akademický rok: 2009/2010
Název práce: Politická reforma v Rusku za vlády Vladimira Putina: Zákon o politických stranách a jeho vliv na politickou opozici
Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok): LS 2010/2011
Vedoucí bakalářského semináře: Doc. PhDr. Jiří Vykoukal CSc.
Vedoucí práce (není povinné): PhDr. Jan Šír Ph.D.
Zdůvodnění výběru tématu práce (5 řádek): Zákon o politických stranách z roku 2001 je stěžejní částí reformy politické moci v Rusku za vlády prezidenta Vladimira Putina (2000-2008). Zákon a celá reforma zásadně proměnily fungování ruských politických stran a politických institucí. Téma se vztahuje k aktuálním problémům ruské politické scény a nebylo dosud zpracováno.
Předpokládaný cíl (5 řádek): Cílem práce bude zmapovat nejdůležitější změny, které zavedl zákon o politických stranách z roku 2001, a dopad těchto změn na ruskou politickou opozici. Práce se zaměří na vliv zákona na opoziční politické strany na federální úrovni (praktické fungování politických stran, prezidentské volby a volby do Státní dumy).
Základní charakteristika tématu (10 řádek): Tématem práce je zákon o politických stranách z roku 2001, jenž představuje jeden z hlavních bodů reformy politické moci za vlády prezidenta Vladimira Putina (2000-2008). Zákon zavedl zásadní změny ve fungování politických stran a připravil půdu pro další politické reformy, především pak pro změnu volebního systému jak na federální, tak na lokální úrovni. Tato práce se bude věnovat vlivu zákona na ruskou politickou opozici na federální úrovni, konkrétně na praktické fungování opozičních politických stran (registrace a financování) a na účast a výsledky stran ve volbách do Státní dumy v letech 2003 a 2007 v prezidentských volbách v letech 2004 a 2008.
Předpokládaná struktura práce (10 řádek): Úvod práce seznámí s jejím tématem a strukturou. Další kapitoly budou úvodem do tématu a nastíní jeho hlavní problémy. Jejich obsahem bude stručná charakteristika politického systému Ruska za vlády prezidenta Putina, uvedení zákona o politických stranách do kontextu reformy politické moci a definice politické opozice, se kterou bude práce operovat. Následující část rozebere nejzásadnější ustanovení zákona o politických stranách a na tento rozbor naváže stěžejní část práce, která se bude zabývat dopady zákona na ruské opoziční síly na federální úrovni. Největší prostor bude věnován změnám v praktickém fungování opozičních politických stran a vlivu zákona na účast a výsledky stran v prezidentských volbách a volbách do Státní dumy.
Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):

Hale, H. E.: *Why not parties in Russia? Democracy, Federalism and the State*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
 Isajev, B. A., Baranov, N. A.: *Političeskije otnošenija i političeskij proces v sovremennoj Rosiji*. Sankt Petěrburg: Pitěr, 2009.
 Remington, T. F.: *Politics in Russia*. New York: Pearson Longman, 2008.
 Ross, C. (ed.): *Russian Politics under Putin*. New York: Manchester University Press, 2004.
 Sakwa, Richard: *Russian Politics and Society*. 4th Edition. London: Routledge, 2008.

Gel'man, V.: *Party Politics in Russia: From Competition to Hierarchy*. *Europe-Asia Studies* Vol. 60, No. 6 (August 2008): 913-30.

Gel'man, V.: *Political Opposition in Russia: A Dying Species?* *Post-Soviet Affairs* Vol. 21, No. 3. (September 2005): 226-46.

Laverty, N.: *Limited Choices: Russian Opposition Parties and the 2007 Duma Election*. *Demokratizatsiya*, Vol. 16 No. 4 (Fall 2008): 363-382.

Moraski, B.: *Coinciding Interests? Promoting Party Development and the Success of United Russia during the 2003 Duma Elections*. Midwest Political Science Association Annual Meeting (Chicago, IL, April 7-10 2005).

Peregudov, S. P.: *Političeskaja sistema Rossii posle vyborov 2007 – 2008 g.: Faktory stabilizacii i destabilizacii (čast 1)*. *Polis: Političeskije isledovanija*. No. 2, 2009: 23-38.

Sakwa, R.: *The 2003-2004 Russian Elections and Prospect for Democracy*. *Europe-Asia Studies* Vol. 57, No. 3 (May 2005): 369 – 398.

Wilson, K.: *Party-system development under Putin*. *Post-Soviet Affairs*, 2006, 22, 4, s. 314-348.

Wilson, K.: *Party Finance in Russia: Has the 2001 Law „On Political Parties“ Made a Difference?* *Europe-Asia Studies* Vol. 57, No. 7 (November 2007): 1089-1113.

Ústava Ruské federace

Federální zákon o politických stranách a další související zákony

Ústřední volební komise www.cikrf.ru

Ministerstvo spravedlnosti Ruské federace www.minjust.ru

Podpis studenta a datum

11. června 2010

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		